

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLYI VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI
NAMANGAN MUHANDISLIK-PEDAGOGIKA
INSTITUTI**

Kasb talimi(Informatika va AT) kafedrası

**“Tasvirlarni ishlash fanidan namunaviy videodars
ishlanmalari va ular asosida amaliy mashg‘ulot dars
ssenariylarini ishlab chiqish”**

BITIRUV MALAKAVIY ISH

Ilmiy rahbar _____ dots. S.Xashimov

Namangan-2016

Mundarija

Kirish.....	4
1-bob. O`quv mashg`ulotlarini tashkil etishda videodars ishlanmalari bo`yicha mavjud manbalar tahlili.....	7
1.1. Zamonaviy dars mashg`ulotlarida mustaqil ta`limni tashkil etish shakllari.....	7
1.2. Namunaviy videodars ishlanmalari yaratishga mo`ljallangan dasturiy ta`minotlar	9
1.3. Masalaning qo`yilishi va uning amaliy ahamiyati	11
2-bob. Videodars ishlanmalarini yaratish tizimlari, ularni imkoniyatlari va videodars ishlanmalarini yaratish bo`yicha talablar	13
2.1. Videodars ishlanmalarini yaratish dasturiy vositalari va imkoniyatlari	13
2.2. Videodars ishlanma ishlab chiqishda qo`yiladigan asosiy talablar.....	18
2.3. Tasvirlarni ishlash fanidan namunaviy videodars ishlanmalarini bosqichma-bosqich yaratish.....	19
2.4. Видеодарс ишланмаларини яратиш жараёнини моделлаштириш.....	30
3-bob. Tasvirlarni ishlash fani bo`yicha amaliy mashg`ulot darslari uchun videodars ishlanmalari ishlab chiqish	33
3.1. Yaratilgan videodars mahsulotidan foydalanish yo`riqnomasi	33
3.2. Tasvirlarni ishlash fanining amaliy mashg`ulotlari mavzulari va uning mazmuni	34
3.3. Электрон видеодарслардан фойдаланиш самарадорлиги ...	44
3.4. Яратилган мультимедиали видеодарс ишланмаларини яратиш борасида тавсиялар.....	46
4-bob. Hayot faoliyati xavfsizligi	47

4.1. Operatorning ish maromi va mehnat sharoitini yaxshilash chora-tadbirlari.....	47
4.2. Kompyuter xonalarida ishlash va kompyuterdan foydalаниш qoidalari.....	48
Xulosa.....	50
Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati	52

Kirish

Hozirgi paytda kyp mamlakatlar, shu jumladan respublikamiz uzluksiz ta`lim tizimida xam turlicha nomlangan texnologiyalardan foydalanilmokda. Bu texnologiyalarning barchasi ma`lum umumiylikka ega blyib, ular xususiy jixatlariga binoan tasniflanishi B.C.Kukushin., Г.К.Слевко., Г.Бердиев kabi kyp lab olimlar tomonidan kyp rsatilgan blyib, ularni sxematik tarzda ifodalash mumkin. Ihu bilan bir vakt da xozirgi paytda amaliyotda quyidagicha nomlangan pedagogik (ta`lim) texnologiyalaridan keng kylamda foydalanilib ijobiy natijalar olinmokda

O`zbekiston Respublikasi Prezidenti Islom Karimovning 2016 yil 15 yanvar kungi mamlakatimizni 2015 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish yakunlari va 2016 yilga mo`ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo`nalishlariga bag`ishlangan Vazirlar Mahkamasi majlisidagi ma`ruzasida "... Shuni ta`kidlash lozimki, bugungi kunda jahon miqyosida yaratilayotgan yalpi ichki mahsulotning taxminan 5,5 foizi axborot-kommunikasiya texnologiyalari sohasiga to`g`ri kelmoqda. Nufuzli xalqaro ekspertlarning fikriga ko`ra, 2020 yilda bu ko`rsatkich 9 foizdan oshadi" – deya keltirib o`tgan fikrlarini o`zi ham ko`rsatib turibdiki, biz professor – o`qituvchilar oldiga bugungi kun talabiga to`la javob beradigan mutaxassislarni tayyorlashdek juda katta mas`uliyat yuklanayotganligidan dalolat beradi.

Yzbekiston Respublikasining "Axborotlashtirish t`yfrisida"gi konuni, Yzbekiston Respublikasi Prezidentining "Kompyuterlashtirishni yanada rivojlantirish va axborot-kommunikasiya texnologiyalarini joriy etish t`yfrisida" 2002 yil 30 maydagi PIF-3080-sonli Farmoniga muvofik Yzbekiston vazirliklari va idoralari, jamoat birlashmalari tomonidan ta`lim va yoshlarni ma`naviy-axlokiy tarbiyalash soxasida axborot-kommunikasiya texnologiyalari xamda xizmatlarini rivojlantirish borasida anik maksadga yynaltirilgan ishlar olib borilmokda.

"Kamolot" yoshlar ijtimoiy xarakati tomonidan respublikamizda Internet tarmofiga jamoa blyib ulanish punktlarini tashkil etish dasturi amalga oshirilmokda. Mamlakatda internet-kafelar soni keyingi uch yil mobaynida 20 baravardan ortikrok kypaydi. Milliy ijtimoiy-siyosiy, ilmiy-ta`lim va madaniy-ma`rifiy axborot resurslarining yetarlicha boyitilmaganligi, ularning ishlashini ta`minlashda tizimlilikning y`ykligi yoshlar yrtasida xorijiy axborot internet-saytlari tarqalishiga imkoniyat yaratmokda.

Mana shularning xammasi milliy telekommunikasiya tizimida y`kuv-ta`lim, ilmiy, yoshlar xamda bolalar muassasalari va tashkilotlari uchun myljallangan axborot materiallarini birlashtiruvchi yagona axborot-resurs maydonchaga ega blylgan jamoat ta`lim axborot tarmofigini shakllantirish zaruratini yuzaga keltirmokda.

Mavzuning dolzarbligi. Milliy ijtimoiy-siyosiy, ilmiy-ta`lim va madaniy-ma`rifiy axborot resurslarining yetarlicha boyitilmaganligi, ularning ishlashini ta`minlashda tizimlilikning yu`kligi yoshlar y`rtasida xorijiy axborot internet-saytlari tarkalishiga imkoniyat yaratmo`qda.

Mana shularning xammasi milliy telekommunikasiya tizimida y`quv-ta`lim, ilmiy, yoshlar xamda oliy ta`lim muassasalari va tashkilotlari uchun m`yljallangan axborot materiallarini birlashtiruvchi yagona axborot-resurs maydonchaga ega b`ylgan jamoat ta`lim axborot tarmo`fini shakllantirish zaruratini yuzaga keltirmo`qda.

Pespublikamizdagi kasb-xunar kollejlari va akademik liseylar talabalari, ta`limi tizimining axborotga b`ylgan talab-e`xtiyojlarini xar tomonlama ko`ndirish uchun zarur shart-sharoitlarni yaratish, shuningdek Internet tarmo`fining milliy segmentida ta`lim va bilim beradigan axborot resurslarini rivojlantirish bugungi kunda Web saxifalar, ya`ni kasb-xunar kollejlarning fanlar b`yyicha zaruriy ma`lumotlarni beruvchi Web saxifalarni yaratish va ularni multimedaning dasturiy vositalari xamda yangi metodlar bilan boyitish bugungi kunning dolzarb masala ekanligidan dalolat beradi.

U`ningdek, kasb-xunar kollejlarda Multimedaning dasturiy vositalari asosida yaratiladigan elektron vositalar xamda xamda yangi metodlarga b`ylgan talabning ortib borishiga buguni kunda internet texnologiyalarining rivojlanib borayotganligi juda katta ta`sir y`tkazmo`qda.

Bitiruv malakaviy ishining tuzilishi. Multimedaning dasturiy vositalari mavzusini nazariy bayon qilishning innovasion usullarini ishlab chikish mavzusi b`yyicha tayyorlangan malakaviy bitiruv ishi asosan quyidagi qismlardan tashkil topgan. Bular, kirish, asosiy qism, xayot faoliyati xavfsizligi, xulosa va foydalanilgan adabiyotlar b`ylimlaridan iborat.

Bitiruv malakaviy ishining kirish qismida Y`zbekiston respublikasining ta`lim axborot tarmo`fini tashkil etish b`yyicha amalga oshirilayotgan ishlar, mavzuning dolzarbligi xamda bitiruv malakaviy ishining tuzilishi b`yyicha zaruriy ma`lumotlar keltirib y`tiladi. Mavzuning dolzarbligi, uning bugungi kun nuqtai nazaridan talqin qilinib, uning xaqikatda dolzarb masala masala ekanligi asoslab beriladi.

Asosiy qism esa, 3 ta bob, xulosa va foydalanilgan adabiyotlar r`yxatidan tashkil topgan b`ylib, 1-bobda O`quv mashg`ulotlarini tashkil etishda videodars ishlanmalari bo`yicha mavjud manbalar tahlilini amalga oshirish, zamonaviy dars mashg`ulotlarida mustaqil ta`limni tashkil etish shshakllari bo`yicha manbalarni tahlil qilish va amaliy mashg`ulotlarni tashkil etishning shakllari bo`yicha tadqiqot olib borish masalalari yoritib y`tiladi.

2-bobda Videodars ishlanmalarini yaratish tizimlari, ularni imkoniyatlari va videodars ishlanmalarini yaratish bo`yicha talablarni ishlab chiqish, videodars ishlanmalarini yaratish dasturiy vositalari va imkoniyatlarini ochib berish va Tasvirlarni ishlash fanidan namunaviy videodars ishlanmalarini yaratish bosqichlarini asoslash va tahlil qilish masalalari k`yrib y`tiladi.

3-bobda Tasvirlarni ishlash fani bo`yicha amaliy mashg`ulot darslari uchun videodars ishlanmalari ishlab chiqish, yaratilgan videodars mahsulotidan foydalanish yo`riqnomasini ishlab chiqish, Tasvirlarni ishlash

fanining amaliy mashg`ulotlari mavzulari va uning mazmunini ochib berish, amaliy mashg`ulot darsida yaratilgan mahsulotni qo`llash va olingan natijalar tahlili amalga oshiriladi.

Hayot faoliyati xavfsizligi b`yilimida y`kuv xonalarida xayot faoliyati xavfsizligi masalalari va dasturdan foydalanuvchilar uchun maxsus mexnat sharoitlarini yaratish masalalari qarab y`tiladi. IIuningdek, umumiy taxlillari keltirib y`tiladi.

Xulosa va foydalanilgan adabiyotlar b`yilimlarida esa, bitiruv malakaviy ishini bajarish b`yyicha umumiy xulosalar, takliflar va ishni bajarish jarayonida foydalanilgan adabiyotlar xamda tavsiya etiladigan k`yshimcha adabiyotlar keltirib y`tiladi.

Malakaviy bitiruv ishining izox b`yilimida yaratilgan dastur matni keltirib y`tiladi. IIuningdek, shu mavzuga tegishli b`ylgan internet ma`lumotlari xam keltirib y`tiladi.

1-bob. O`quv mashg`ulotlarini tashkil etishda videodars ishlanmalari bo`yicha mavjud manbalar tahlili

1.1. Zamonaviy dars mashg`ulotlarida mustaqil ta`limni tashkil etish shakllari

Videodars mahsulotlar o`quv fanini yoki uning malum bir bo`limini mustahkam o`rganishni xususiyatlarini birlashtiruvchi dasturiy-uslubiy majmuadir. Ushbu «videodars ishlanmmasi», faqat qo`llanma (yoki ishlanma) yoki o`quv qo`llanmasining barcha afzalliklarini saqlab qolish uchun mo`ljallangan bo`lmasdan, balki kompyuterlar tomonidan ta`minlanadigan zamonaviy axborot texnologiyalari, multimedia imkoniyatlaridan to`la ravishda foydalanish uchun ham yaratiladi. Bu imkoniyatlarga quyidagilar kiritish mumkin.

- Fizik jihatdan amalga oshirib bo`lmaydigan ba`zi tajribalarni kompyuterda modellar orqali ko`rsatib berish;
- Videodars yordamida jarayonda foydalanuvchining ixtiyoriy vaqtda foydalana olishi;
- Fizikaviy, kimyoviy va shunga o`xshash jarayonlarni dinamikada ko`rsatish;
- Bevosita kuzatish imkoniyati bo`lmagan ob`ekt va jarayonlarni ko`rgazmali ko`rsatish;
- O`zining o`rganish uchun noyob yoki qimmatbaho qurilmalar, materiallar, reagentlarni talab qiluvchi, shuningdek insonning sog`lig`i va hayoti uchun xavfli ob`ekt va jarayonlarni kompyuterli modellashtirish va ularni ko`rgazmali ko`rsatish;
- Qo`llanma muallifining audioizohini berish;
- O`quv materiallariga audio va video ko`rinishlar hamda animasiyani kiritish;
- Matnlarga bog`langan yo`naltirishlar va jo`natishlarni tashkil qilish;
- Murakkab hisoblarni, natijalarni raqamli yoki grafik ko`rinishda ko`rsatish bilan tezkor amalga oshirish;
- Talabning masalalar va testlarni bajarishdagi bilimni o`zi tomonidan tezkor nazorat qilish uchun adabiyot sifatida foydalanishi;

Videodars ishlanma yaratish jarayoni bir vaqtning o`zida yaratilayotgan mashg`ulotning mazmunini hamda axborot texnologiyalari sohasidagi bilimlarni bilishni talab qiladi. Bu amaliyotda ikki yo`nalishdagi mutaxassislarining «fan bo`yicha ma`ruzachi» va «dasturchi-mutaxassis» larning o`zaro hamkorligi ko`zda tutiladi. Ushbu ishni bajarishda quyidagi asosiy bosqichlar tavsiya qilinadi:

- Videodars ishlanmasining dastlabki variantini tayyorlash (hech bo`lmaganda ma`ruza matni bo`lish kerak)
- Videodarsning alohida qismlarini o`zaro bog`langan ssenariyasini, shuningdek audio va video syujetlarning, Elektron o`qish jarayonida amaliy mashg`ulot tarzida yoki dinamikada paydo bo`ladigan turli xil illyustrasiyalarning ssenariyasini boshlang`ich tarzda tayyorlash;
- Kompyuter dasturining tarkibiy qismlarini amalga oshirish.

«Fan bo`yicha ma`ruzachi» ning axborot texnologiyalari bo`yicha bilim shart bo`lmaganda, bu vazifani bajarilishiga juda katta foyda keltirish mumkin. Bundan tashqari yuqoridagi birinchi ikki bosqichda bu mutaxassisning malakasi va uning pedagog hamda uslubchi darajasi muhim rol o`ynaydi. Buning sababi, videodars ishlanmasiz yoki an`anaviy qo`llanma (yoki ishlanma) yozish jarayonida, muallif o`zining bilimni o`quvchi yoki talabning bilimiga aylantirish bo`yicha anchagina qiyinchilikka uchraydi. Ushbu qiyinchiliklarning bir nechtasiga to`xtalib o`tamiz.

Bilimning transformasiya jarayoni matn yordamida quyidagi sxema orqali amalga oshiriladi:»muallif bilimi» «matn»-«o`quvchi bilimi». Lekin, bu sxemaning har bir qismlarida qaytarib bo`lmas yo`nalishlar mavjud. Masalan, sxemaning birinchi qismida, hali o`quvchi ishtirok etmasdan turib, muallif tayyorlagan matn uning bilimni emas, balki uning bilimni to`g`risida ma`lumotni aks ettiradi malakali ma`ruzasi bu yo`qotishni kamaytirish uchun kunduzgi o`quv shaklida bir qancha qo`shimcha zahiralarga ega. To`g`ri qo`yilgan so`zlash nutki, verbal (matn)orqali muloqotda bo`lish va boshqalar, bular hammasi o`rganilayotgan bo`lishining asosiy joylariga e`tiborni kuchaytirish imkoniyatini yaratibgina qolmasdan, balki auditoriya bilan tezkor teskari aloqa o`rnatish, materialni o`zlashtirish darajasiga qarab ma`ruza rejasiga o`zgartirishlar kiritish kabi pedagogik ishlarni ham bajarishga imkoniyat tug`diradi. Bundan tashqari, bu jarayonda tinglovchilar va ma`ruzachining savollari ham o`quvchilarning bir-biri bilan muloqotlarni muhimligini chetda qoldirmaslik lozim.

Yuqoridagilarni hisobga olgan holda, o`quvchining elektron qo`llanma (yoki ishlanma) bilan ishlatish yengillashtirish zarur. O`quvchi xar bir bo`lim bo`yicha maqsad va vazifalarni tasavvur etishdan tashqari, konfliktli xolatni, ya`ni, xosil bo`lgan muammoning (bu nimaga kerak?, bu nima uchun eski vositalar yordamida xal etilmagan) mohiyatini his qilish kerak va shundan keyingina konfliktni xal qilish mexanizmi bilan tanishishi kerak. Kunduzgi bo`lim shakliga nisbatan o`qituvchi bilan maslahatlashish xajmi va tezkorligi chegaralanganligini xisobga olib, dasturiy mahsulot o`qituvchi tomonidan o`quvchining namunaviy savollaridan, «yo`naltirilgan» savollardan, materialni o`zlashtirilganligini tekshirish uchun kichikroq ichki testlar kiritilishdan chetlashib, haqiqiy tajriba jarayonini amalga oshirishi maqsadga muvofiqdir.

Trenajyor dasturiy mahsulot tayyorlashdagi muhim narsalardan biri bu dasturning alohida tarzdagi qismlarini o`zaro aloqali senariyasini va kompyuterlarning yuqori audio va video ssenariyasini tuzishdir. Yuqorida aytilganidek, «fan bo`yicha ma`ruzachi» ning dasturlash bo`yicha bilimning darajasi bu ishga xalaqit bermaydi, lekin u o`zining fani va boshqa fanlar bo`yicha yaratilgan qo`llanma (yoki ishlanma) va o`qitish tizimlari bilan tanishib chiqish zarur. Bunday asosiy maqsad-audio va videofragmentlariga, formula, grafika, rasm, jadvallar va boshqalarni ko`rsatish usullariga e`tiborni kuchaytirgan holda hozirgi zamon axborot texnologiyalarining imkoniyatlarini o`rganishdir. Bu yerda asosiysi o`quvchiga bilimlarni berish vositalarini bilish, ularni dasturlash emas, albatta.

Keyingi qadam «fan bo`yicha mutaxassis ma`ruzachi» va axborot texnologiyalari bo`yicha mutaxassis bilan birga ishlash bo`ladi, bu yerda yuqorida ko`rsatilgan tayyorlash bosqichidagi fragmentlar dasturiy mahsulotni tayyorlash bo`yicha bir necha marta tuzatish ishlari olib boriladi.

1.2. Namunaviy videodars ishlanmalari yaratishga mo'ljallangan dasturiy ta'minotlar

So'nggi yillarda turli texnologiyalarni videolar, aniqrog'i, videodarslar orqali o'rganish tobora odat bo'lib bormoqda. Sababi ma'ruzalarni video shaklda e'zish muammo bo'lmay qoldi. Buning uchun bir qancha texnologiyalarni bilish kifoyadir. SHuning uchun videodarslar orqali o'rganish ommaviy tus olmoqda.

O'zbekiston ta'lim tizimida ham ulardan foydalanilmoqda. Videodarslar orqali o'rganish juda oson va tez samara beradi hamda ixtiëriy inson o'z bilimlarini video formatida e'zib boshqalarga o'rgatish imkoniga ega bo'ladi.

Endilikda ko'plab qalin va ayrim tushunarsiz kitoblarni o'qishga vaqt sarflanmaydi. Ularning o'rni videodarslar egallaydi.

Hech kimga sir emaski, hozirgi kunda Internet va umuman, axborot texnologiyalari haëtimizni keskin o'zgartirib yubormoqda. Jumladan, axborot texnologiyalarining ta'lim tizimiga tatbiq etilishi o'z samarasini bermoqda.

Kitoblarning elektron nushalari paydo bo'lib, barcha jahon adabiëtining durdona asarlarini o'qish imkoniga ega bo'ldi. Natijada, elektron kutubxonalar shakllana boshladi. Bu esa o'z navbatida, ta'lim tizimi samaradorligini oshirdi va mukammallashtirish imkonini berdi. Bunday kutubxona adabiëtlaridan foydalanishda ayrim noqulayliklar yuzaga keladi. Eng asosiysi, kompyuter monitori oldida uzoq o'tirishga to'g'ri keladi. Bunda videoma'ruza va videodarslardan foydalanish muhim o'rin tutadi.

Biroq hamma ham sifatli va foydali videoma'ruzalar va videodarslarni yarata olmaydi. Aytish mumkinki, hozirgi kunda turli xil veb-texnologiyalarni, Photoshop va Flash dasturlarini o'rgatuvchi videoma'ruzalar mavjud. Ularning aksariyati rus va ingliz tilida, shu bois, o'zbek tilida videoma'ruzalarni yaratish dolzarb masalalardan biridir. Veb-dasturlash sohasi bo'yicha Adobe Dreamweaver CS4 dasturini o'rgatuvchi multimediyali o'qitish tizimi yaratilgan. Ularning mavjud analoglaridan farqi shundaki, videodarslar to'liq o'zbek tilida yaratilgan. Foydalanuvchi menyusi imkon darajasida soddalashtirilgan.

Multimediyali ta'lim tizimini yaratishda bir qator jaraënlarni bajarish kerak, jumladan, ta'lim sohasini tanlash va zarur fanlarni tahlil qilish, videodarslar e'zishga mo'ljallangan dasturlar orasidan eng yaxshisini tanlash, videodarslarni e'zish hamda montaj qilish va boshqalardan iborat. Videodarslar e'zadigan dasturlar bir nechta. Ulardan **Webinaria, UltraVNC Screen Recorder, Captivate, BB FlashBack Express, Camtasia Studio, Jing** kabilarni alohida ajratib ko'rsatish mumkin. Ular kompyuter ekranidagi harakatlar, mikrofondan ovozlarni e'zadi hamda kompyuterlar tushunadigan video fayllar formatiga o'girib beradi. Bu vositalardan **Camtasia Studio** dasturi o'zining interfeysi, juda ko'plab formatlari, video fayllarga turli xil belgilar va izohlar qo'yilishi, darslarga menyular hosil qilinishi bilan ajralib turadi, shuningdek, bu dastur e'rdamida audio fayllarni ham yaratish mumkin. Dars e'zish davomida ekranning kerakli joyini alohida ajratib ko'rsatish imkoni ham mavjud. Ana shu afzalliklari tufayli videodarslar e'zuvchi dastur sifatida **Camtasia Studio** tanlandi.

Camtasia Studio dasturi to'rtta e'rdamchi qismlardan iborat: **Camtasia MenuMaker, Camtasia Player, Camtasia Theater** va **Camtasia Recorder**. Dasturning asosiy qismi, shubhasiz, **Camtasia Recorder**. hisoblanadi. Barcha darslar aynan shu dastur e'rdamida yaratildi. **Camtasia Studio** dasturi oynasining pastki qismida timeline deb nomlanuvchi ishchi stoli mavjud bo'lib, u orqali audio va video fayllar ustida turli xil amallarni bajarish mumkin.

Bular jumlasiga fayllarni bir-biriga bog'lash, keraksiz qismlarni qirqib tashlash kabilar kiradi. Asosiy oynaning markazida dastur ishlashi mumkin bo'lgan fayllar ro'yxatini ko'rsatuvchi «Korzina klipov» (Clip Bin) qismi joylashgan. SHu fayllarni o'ng tarafdagi videopleerda ko'rish mumkin. Bu kichkinagina **Camtasia Player** dasturi faqatgina bitta vazifani bajaradi - AVI fayllarini namoyish etadi.

Ta'lim tizimida turli darslar orasidan keraklisini topish qiyinchilik tug'dirishi mumkin. Buning uchun foydalanuvchi uchun navigasiya menyusini yaratish kerak bo'ladi. Bunday navigasiya interfeysini AutoPlay Media Studio dasturi e'rdamida hosil qilish mumkin. Mazkur dastur e'rdamida vizual obektlarni qo'llagan holda mukammal navigasiyani yaratish mumkin. Interfeysda hosil bo'ladigan har bir sahifa xuddi veb-sahifalar kabi ko'rinishga ega bo'lib, sahifalardagi ob'ektlarda turli xil amallarni belgilash mumkin. Yaratilgan multimediyali o'qitish tizimi foydalanuvchilarga diskda keladi. Bu diskni kompyuter diskovodiga qo'yganda diskdagi autorun.exe fayli ishga tushadi. Natijada foydalanuvchi uchun qulay bo'lgan navigasiya menyusi

ekranda hosil bo`ladi. SHuningdek, asosiy oynada kirish darsini ishga tushiruvchi tugma bo`lib, bu darsda kursning maqsadi, o`rgatadigan sohaning qisqacha tahlili hamda videoma`ruzadan foydalanish ko`nikmalari e`ritib berilgan. Ekrandagi mos tugmaga bosilganda kerakli bo`limning ichki sahifasiga o`tiladi. Bu sahifada shu bo`limning darslari joylashgan bo`ladi.

Videoma`ruzadagi biror-bir bo`limga kirilgandan so`ng asosiy oynaga qaytish uchun navigasiya tugmalari mavjud. Ularni qo`llab asosiy oynaga qaytish, navigasiya menyusini pastga tushirish va navigasiya menyusini e`pish mumkin. Multimediyali qo`llanmaning dasturiy va texnik talablari: OT : Windows 2000/ NT/XP/Vista; qattiq disk hajmi: ixti`riy; Operativ xotira: kamida 128 MB; Framework : ixti`riy; Flash Player : ixti`riy; Videokodek: TechSmith Screen Capture Codec; Audiokodek: Lame mp3.

1.3. Masalaning qo`yilishi va uning amaliy ahamiyati

Ma`lumki, bugungi kunda o`quv mashg`ulotlarini zamonaviy axborot texnologiyalarini qo`llash bilan birga pedagogik texnologiyalarning turli metodlari asosida ham dars mashg`ulotlari olib borilmoqda. Bitiruv malakaviy ishi mavzusida berilgan “Tasvirlarni ishlash fanidan namunaviy videodars ishlanmalari va ular asosida amaliy mashg`ulot dars ssenariylarini ishlab chiqish” mavzusida ham asosiy e`tibor shu masalaga qaratiladi. YA`ni, ishni bajarish davomida quyidagi muammolarni yechish maqsad qilib olinadi:

- O`quv mashg`ulotlarini tashkil etishda videodars ishlanmalari bo`yicha mavjud manbalar tahlilini amalga oshirish;
- Zamonaviy dars mashg`ulotlarida mustaqil ta`limni tashkil etish shshakllari bo`yicha manbalarni tahlil qilish;
- Amaliy mashg`ulotlarni tashkil etishning shakllari bo`yicha tadqiqot olib borish;
- Videodars ishlanmalarini yaratish tizimlari, ularni imkoniyatlari va videodars ishlanmalarini yaratish bo`yicha talablarni ishlab chiqish;
- Videodars ishlanmalarini yaratish dasturiy vositalari va imkoniyatlarini ochib berish;
- Tasvirlarni ishlash fanidan namunaviy videodars ishlanmalarini yaratish bosqichlarini asoslash va tahlil qilish;
- Tasvirlarni ishlash fani bo`yicha amaliy mashg`ulot darslari uchun videodars ishlanmalari ishlab chiqish
- Yaratilgan videodars mahsulotidan foydalanish yo`riqnomasini ishlab chiqish;
- Tasvirlarni ishlash fanining amaliy mashg`ulotlari mavzulari va uning mazmunini ochib berish;

— Amaliy mashg`ulot darsida yaratilgan mahsulotni qo`llash

va olingan natijalar tahlili amalga oshirish;

— Hayot faoliyati xavfsizligi bo`yicha videodars ishlanmalari va ular asosida amaliy mashg`ulot dars ssenariylarini ishlab chiqishda kompyuetrdan foydalanish qoidalari va talabalarini ishlab chiqish;

SHuningdek, bajarilgan tadqiqot ishi bo`yicha xulosa va takliflarni ishlab chiqish hamda bitiruv malakaviy ishini bajarish davomida foydalanilgan adabiyotlar ro`yxatini shakllantirish talab etiladi.

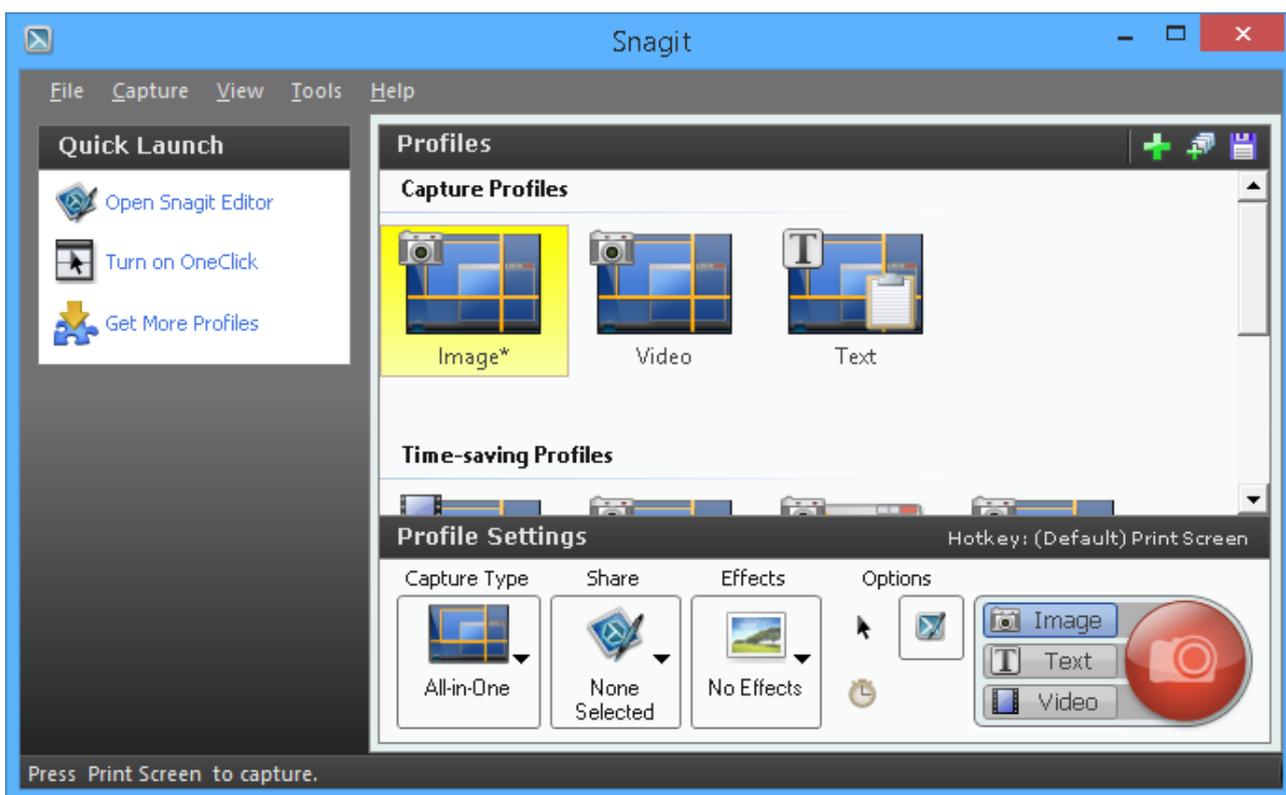
2-bob. Videodars ishlanmalarini yaratish tizimlari, ularni imkoniyatlari va videodars ishlanmalarini yaratish bo'yicha talablar

2.1. Videodars ishlanmalarini yaratish dasturiy vositalari va imkoniyatlari

Videodars ishlanmalarini yaratish uchun mo'ljallangan dasturiy vositalarning juda ham turlari yaratilgan bo'lib, bugungi kunda ulardan SnagIt hamda CamtasiaStudio7 dasturiy ta'minotlari keng qo'llanilib kelinmoqda. Bu dasturiy ta'minotlar turli xil mavzularda, ayniqsa, axborot texnologiyalariga oid mavzular bo'yicha videodars ishlanmalarini yaratish juda ham qo'l kelmoqda.

Bu dasturiy ta'minotlarning imkoniyatlari qanday, keling shu haqda fikrlashib o'taylik.

SnagIt dasturiy ta'minoti o'rnatish uchun juda ixcham, tez o'rnatiluvchi, qo'shimcha serial raqamlarni talab qilmaydigan, tekin tarqatiladigan hamda unchalik katta bo'lmagan dasturiy ta'minotlardan biri hisoblanadi. Dastur ta'minoti alohida xususiyatga ega bo'lib, uni funksional tugmalarga birlashtirish orqali ixtiyoriy vaqtda murojaat qilinishi mumkin. Dasturni ishga tushirilganda uni ko'rinishi quyidagicha bo'ladi:

Dasturni oyna ko'rinishidan ham bilish mumkinki, unda rasmga olish, mantni belgilash hamda videoga olish imkoniyatlari mavjud. Faqat bu rejimlarni tanlash orqali ularni parametrlarida o'zgarishlarni amalga oshirish mumkin.

SHuningdek, kompyuter oynasining ixtiyoriy joyini belgilab olish orqali rasmga olish, vidoetasvirga olish imkoniyatlari ham mavjud.

Bizga ma'lumki, o'rgatuvchi elektron qo'llanmalar yordamida foydalanuvchilarga bilim berishda foydalaniladigan eng yaxshi qurol hisoblanadi. 3D Max dasturida standart primitivlar yaratishni o'rgatuvchi dasturiy ishlanma yaratish uchun biz CamStudio dasturidan foydalanamiz. Buning uchun dasturni kompyuterga o'rnatamiz. Dastur o'rnatib bo'lingach ekranda CamStudio yorligi paydo bo'ladi. Bu yorliq yordamida dasturni ishga yuklaymiz va ekranda quyidagi ko'rinish hosil bo'ladi.

Bu yerdan capture – record tugmasini bosamiz ish tajriba stendini yaratishni boshlaymiz. YAratilgan stendni saqlash uchun stop tugmasini bosamiz. Ekranda saqlash uchun taklif va bajarilgan ish ketma-ketligini kayta namoyish kilish uchun ruxsat suraladi. Agar OK tugmasini bossak, bizni tayyorlagan tajriba stendimiz ekranda to`liq namoyish etiladi.

YAratilgan videodars mashg`uloti faylining kengaytmasi .avi bo`ladi. Bu kengaytmaga ega bo`lgan saxifani esa Internet Explorer orkali namoyish etish imkoniyati mavjud.

Camtasia Studio dasturi asosida multimediali qўllanma yaratish taъlim tizimida faoliyat olib boruvchi pedagoglar uchun juda qulay va maxsus tayёrgarlik talab kilmasdan bajariladigan ish. Camtasia Studio dasturini ўrganuvchilar uchun dasturiy vosita bilan ishlashni ўrgatuvchi maxsus video kursi ham mavjud.

Camtasia Studio dasturi ekranda bўlaётган жараёнларни ёзиб олиш ва сақлаб қўйиш uchun ishlatiladi. Dastur tўrtta ёрдамчи қисмлардан иборат:

Camtasia MenuMaker, Camtasia Player, Camtasia Theater va Camtasia Recorder. Dasturning asosiy қисми Camtasia Recorder hisoblanadi. Барча дарслар айнан шу dastur ёрдамида yaratish imkoniyati mavjud.

Camtasia Studio dasturi oynasining pastki қисмида timeline деб номланувчи ишчи столи mavjud бўлиб, у орқали аудио ва аудио- визуал қўлланма файллар устида турли хил амалларни bajarish mumkin. Булар жумласига файлларни бир-бирига боғлаш, кераксиз қисмларни қирқиб ташлаш кабилар киради. Asosiy oynaning марказида dastur ishlashi mumkin бўлган файллар рўйхатини кўрсатувчи «Корзина клипов» қисми жойлашган (1-расм).

Шу файлларни ўнг тарафдаги аудиовизуал қўлланма плейрда кўриш mumkin. Бу кичкинагина Camtasia Плаер dasturi faqatgina битта вазифани bajaradi — AVI файлларини namoyish etadi.

-расм. Camtasia Studio дастурининг асосий ойнаси

Улар компьютер экрандаги ҳаракатлар, микрофондан овозларни ёзади ҳамда компьютерлар тушунадиган аудио-визуал қўлланма файллар форматига ўгириб беради. Бу воситалардан Camtasia Studio дастури ўзининг интерфейси, жуда кўплаб форматлари, аудио-визуал қўлланма файлларга турли хил белгилар ва изоҳлар қўйилиши, дарсларга менюлар ҳосил қилиниши билан ажралиб туради, шунингдек, бу дастур ёрдамида аудио файлларни ҳам яратиш мумкин. Дарс ёзиш давомида экраннинг керакли жойини алоҳида ажратиб кўрсатиш имкони ҳам мавжуд. Ана шу афзалликлари туфайли аудио-визуал қўлланма дарслар ёзувчи дастур сифатида Camtasia Studio ҳамда ёзилган аудио-визуал қўлланма файлларни битта интерфейсга жойлаштириш учун Macromedia Flash дастурлари танланди.

Электрон ўқув қўлланмалари илмий малакавий билимларнинг тизимлаштирилган материалларидан ташкил топган бўлиб, бу ўқувчи, талабаларнинг билимларини фаол равишда ўстириб боришга хизмат қилади.

Улар уч гуруҳга ажратилади:

- электрон дарсликлар (*анъанавий қозғоз кўринишидаги дарслик вазифасини тўлиқ бажарадиган ва қисман ўқитувчи вазифасини ҳам бажарадиган электрон нашр*);
- ўқув фильмлари (*анъанавий қозғоз кўринишидаги ёки электрон кўринишидаги асосий дарсликни тўлдирувчи видеоларга кўринишида тайёрланган электрон нашр*);
- маълумотномалар (*маълум соҳа бўйича атама, хулоса, формула каби умумийлашган билимни ўзида мужассам этган таълим жараёнини тўлдирувчи электрон нашр*).

Мультимедиа ўқув қўлланмалари яратиш воситалари таҳлили

APM ларда мультимедиа ахборотларини тақдим этишда икки жиҳатни ҳисобга олиш лозим:

- техник таъминот
- дастурий таъминот

Мультимедиа компютер техникаси қурилмалари:

- Товуш платалари
- Акустик тизимлар
- Видеосиганаларни киритувчи-чиқарувчи платалар
- CD- ROM приводлар (фақат ўқиш учун CD дисклар) ва CDRW приводлар – ўқиш ва ёзиш (DVD)
- Сканнерлар – қоғоздаги, фотосуратдаги ва бошқа кўринишдаги ахборотларни компьютер хотирасига киритувчи қурилма.
- Рақамли фотоаппаратлар
- WEB – камералар – видеотасвирларни компютерга киритиш ва Интернетда трансляция қилиш учун Мониторлар ва ахборотларни катта экранга чиқарувчи қурилмалар ёки реклама таблолари

Мультимедиа соҳасидаги дастурий таъминоти уч синфга ажратилган:

- Мультимедиа иловалар. Маълум бир функцияларни, кўп ҳолларда ўқиш ёки дам олиш мақсадида фойдаланиладиган дастурий воситалар комплексиدير.
- Мультимедиа иловаларини яратишга мўлжалланган воситалар. Мультимедиа кўллаб-қувватловчи тизимий дастурлар

Мультимедиа иловалар:

Уларни қуйидаги гуруҳларга ажратиш мумкин:

- қомуслар,
  - турли фанлар (соҳалар) бўйича интерфаол ўрганиш курслари,
  - ўйинлар ва кўнгил очар дастурлар,
  - тренажёрлар,
  - савдо рекламалар восталари, электрон презентацияларва бошқалар
- Мультимедиа иловаларини яратишга мўлжалланган воситалар:
- график редакторлар (Adobe Photoshop, Illustrator, Pain.Net, CorelDraw);
  - видеофильмларни монтаж ва таҳрир қилувчи редакторлар (Adobe Premiere, CamStudio, Ulead VideoStudio ва б.);
  - товушли ахборотларни яратиш ва таҳрирлаш дастурлари(Sound Forge, Cool Editor, Software Audio Workshop ваб.); гиперматнни амалга оширувчи дастурлар
- Мультимедиа кўллаб-қувватловчи тизимий дастурлар:
- аудио–видео плейерлари (дастурлари) масалан, windows media player),

▪Аудио ва видео ахборотларни зичловчи компрессия ва декомпрессия воситалари (DivX,PCM)

▪мультимедиали файллар билан ишлашга мўлжалланган бошқа турли утилиталар

Jing дастури

Мультимедиали қўлланма яратишда фойдаланиладиган дастурлардан яна бири Jing дастуридир. Jing дастури ёрдамида нафақат аудио-визуал қўлланма, экран , бўлаётган жараёнларни ҳам тасвирга олиш имконияти мавжуд. Буларга қўшимча олинган расмларга керакли жойларда турли хилдаги матнли белгилар, махсус йўналтирувчи стрелкаларни, тўғри тўртбурчаклар ёрдамида керакли жойларни ажратиш, аудио маълумотларини ёзиш каби функцияларни ўзида мужассам этган. Windows ҳамда MacOS ОТ лари учун кўринишлари мавжуд. Ёзиб олинган аудио-визуал қўлланма ва расмларни Интернет тармоғидаги Screencast.com, Flickr, Twitter ҳамда бошқа веб саҳифаларга жўнатиш мумкин.

-расм. Jing дастурининг асосий ойнаси кўриниши.

Wink Дастури

Мультимедиали қўлланма яратишда самарали фойдаланиладиган дастурлардан бири Wink дастури. Дастур дарс намоиши “Такдимот” ларини экрандаги жараёнларни расм кўринишида сақлайди ҳамда яратилган намоишларга матнли маълумотларни киритиш имкониятлари мавжуд.

-расм. Wink дастури кўриниши

Турли файл форматлари жумладан EXE, FLV ва бошқаларни қўллаш имконияти мавжуд. Дастур Windows муҳити ҳамда Linux муҳити учун ишлаб чиқилган.

Webineria дастури

Хозирда мультимедиали қўлланма яратишда фойдаланиладиган дастурларни жуда кўплаб учратишимиз мумкин улардан яна бири Webineria –очиқ кодли дастур бўлиб, экрандаги жараёнларни аудио визуал қўлланма кўринишида сақласб кейинчалик кўриш учун мўлжалланган. Ёзилаётган аудио-визуал қўлланма файллар аввал AVI форматида сақланади кейинчалик зарурият туғилса Fash FLV форматига ўзгартириш мумкин. Ёзилаётган жараённи бошлаш ҳамда тўхтатиш махсус тугмалар асосида бажарилади. Буларга қўшимча сифатида 2-хил маъна (экран ва Веб камера) дан келаётган тасвирларни бирлаштириш имконияти мавжуд.

-расм. Webineria дастури асосий ойнаси

Мультимедиали қўлланмалар яратишда фойдаланиладиган дастурлар тахлили 1-жадвалда келтирилган.

Юқорида мультимедиали ўқув қўлланмаларни яратишга мўлжалланган дастурларни тахлили қуйидаги хулосаларни чиқаришга имконият берди:

➤ Биз кўриб ўтган дастурларни ичида **Camtasia Studio** дастури бугунги кунда йиғма электрон каталогдан фойдаланиш жараёнини фойдаланувчиларга ўргатишга мўлжалланган дастурий воситаларни яратиш учун қулай.

➤ Биринчидан дастур интерфейси Инглиз ва рус тилларида.

➤ Jing, Wink, Webineria дастурларининг интерфейси Инглиз тилида бўлганлиги учун уларни ўзлаштириш қийин бўлади.

➤ Иккинчидан ўзида AVI, SWF, FLV, MOV, WMV, RM, GIF ва CAMV турдаги файлларни чиқаради.

➤ Учинчидан яратилган видео ёзувларни тахрирлай олади.

➤ Camtasia Studio ёзилган аудио-визуал қўлланма файлларни битта интерфейсга жойлаштириш имконияти ҳам мавжуд.

Camtasia Studio дастурида ёзиб олинган видео файлларни тахрирлаш имконияти жуда қулай, Jing, Wink, Webineria дастурларида видео файлларни тахрирлаш имконияти чекланган.

1-жадвал. Мультимедиали қўлланмалар яратишда фойдаланадиган дастурлар

Дастурлар	Дастурни ишлаб чиқувчи	Операцио н тизим	Интерфейс тили	Чиқувчи формат лари	Тахрирловчиси	Дастурни ўргатадиган воситалар
Camtasia Studio	Techsmith	Windows 2000, XP, Vista, 7	Инглиз ва рус	AVI, SWF, FLV, MOV, WMV, RM, GIF ва CAMV	Бор	Услубий қўлланма ва мультимедиали дарслиги бор
Jing	Techsmith	<i>Windows, Mac OS X</i>	Инглиз	EXE, FLV	Йўқ	Йўқ
Wink	Satish Kumar	<i>Windows, Linux</i>	Инглиз, француз , немис ва бошқа тиллар	EXE, FLV, HTML	Бор	Йўқ
Webineria	Tristana software	<i>Windows</i>	Инглиз	AVI, FLV	Йўқ	Йўқ

2.2. Videodars ishlanma ishlab chiqishda qo`yiladigan asosiy talablar

Bitiruv malakaviy ishi mavzusida q`yirilgan mavzu, ya`ni Tasvirlarni ishlash fanidan namunaviy videodars ishlanmalari va ular asosida amaliy mashg`ulot dars ssenariylarini ishlab chiqish masala sifatida q`yiriladi. Bunda masalani yechish jarayonida kompyuterning texnik ta`minotiga kuyidagi konfigurasiyaning minimum talablarga javob berishi lozim b`yladi:

- Pentium IV yoki undan yuk`ori tezlikka ega b`ylgan prosessor (CPU);
- 32-razryadli operasion tizim. Windows-XP yoki Windows NT operasion tizimi;
- 1 Gb operativ xotira (DIM yoki DDR).
- Qattiq disk (vinchester) da 250 Gbayt b`ysh joy;
- VGA video adapteri yoki 256 ta rangni q`llab quvvatlovchi SVGA videoadapteri;
- Cichkoncha (manipulyator);

Shuningdek kompyuterning kuyidagi q`shimcha qurilmalariga xam talablarni keltirib y`tish mumkin:

Hatijalarni olish va chop qilish uchun printer;

Kerakli axborotlarni skanerorkali y`kitish va kompyuterda tasvirini xosil qilish uchun skaner;

Elektron q`llanmadan foydalanish jarayonida eshitish uchun kuloklik (naushnik).

Elektron q`llanmadan foydalanish jarayonida eshitish uchun Sound Buffer va x.k.

Shuningdek, agar yaratiladigan elektron uslubiy ta`minot elektron kutubxonalarga xamda Internet saytlariga bo`lash uchun moslashtirilsa, HUP qurilmasi, Internet tarmofiga ulanish uchun zarur b`ylgan barcha texnik vositalar xamda videoproektorlar b`ylishi maqsadga muvofiq b`yladi.

2.3. Tasvirlarni ishlash fanidan namunaviy videodars ishlanmalarini bosqichma-bosqich yaratish

Camtasia Studio dasturi haqida yuqori bo`limlarda gapirib o`tgan edik. Endi esa uning ishlash usullari haqida to`xtalib o`tamiz.

Camtasia Studio dasturining tizimda yuklanishi quyidagicha:

-rasm.

Camtasia Studio dasturi yuklash oynasi.

-rasm. Camtasia Studio dasturini muxarririning umumiy ko`rinishi. **Camtasia Studio** dasturini muxarririda 4 ta asosiy bo`lim mavjud:

1.Task List- mavjud imkoniyatlar bo`limi. Bu bo`limda ovoz e`zish, PowerPoint ga yaratilgan faylni tadbiiq qilish oynalarini ochish mumkin.

Add qismida: **“Import media”**- tayèr video fayllarni ochish; **“Title clips”**- tayèrlanaètgan video faylga èzuvlar qo`yish;

“Voice narrayion”- ovoz èzish;

“Record camera”- video kamerada olingan fayllarni taxrir qilish oynalarini ochish imkoniyatlari joylashtirilgan.

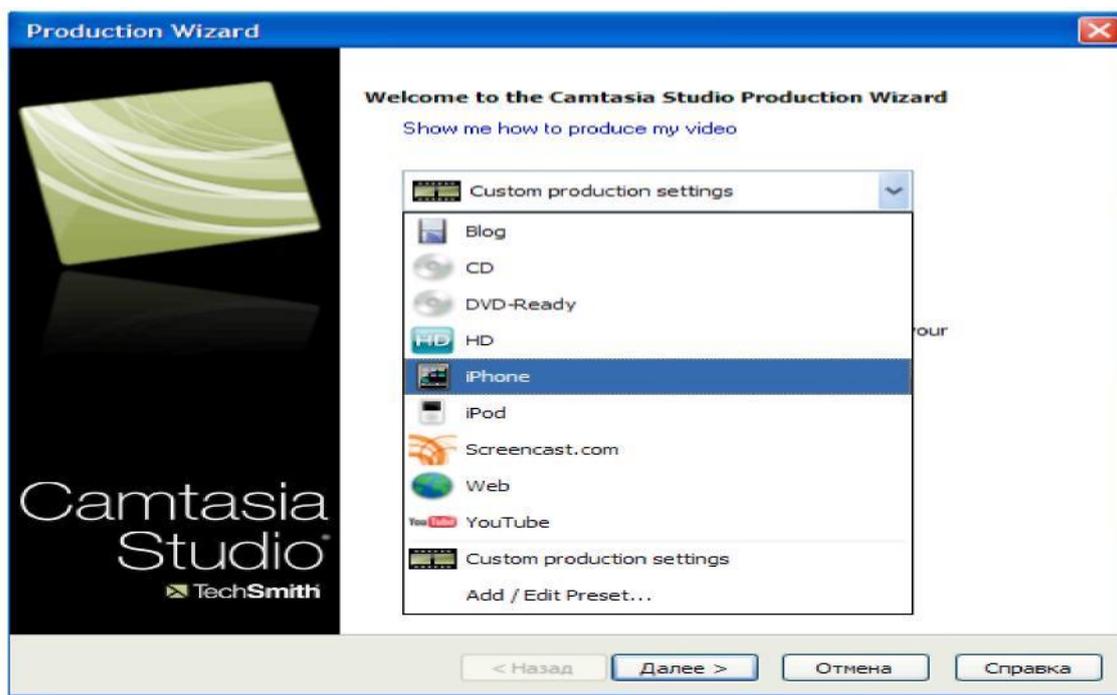
Edit qismida: **“Audio enhancements”**- tovishlarni qayta ishlash;

“Zoom-n-Pan Properties” – Joriy faylni turli-hil o`lchamlarda qayta ishlash; **“Callout Properties”**- turli-hil avtomatik figuralar qo`yish va taxrirlash; **“Tpnansitions”**- har-hil animasiyalar qo`yish;

“Open caption”- fayllarni boshlang`ich xolati belgilanadi;

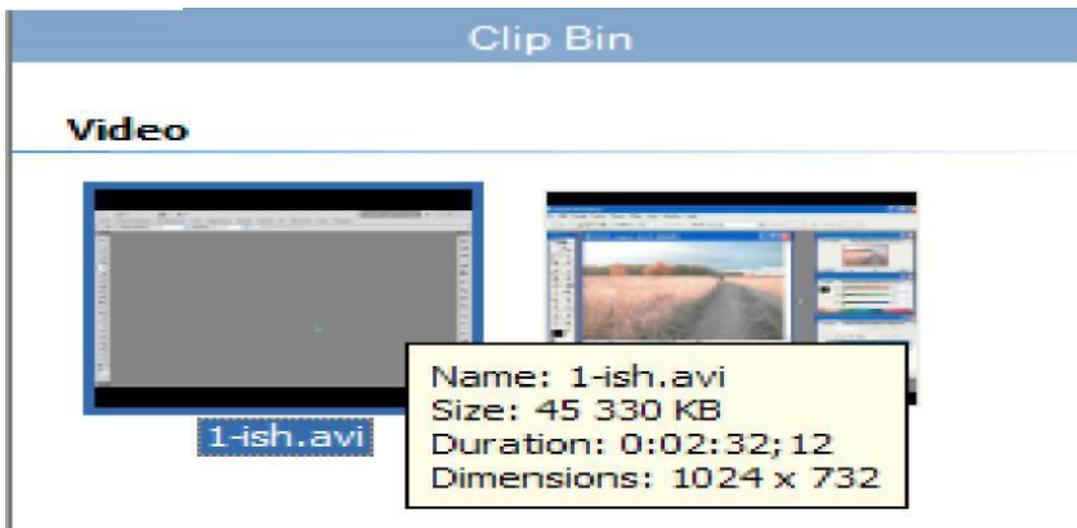
“Flash quiz and survey Meneger”- makromedia flesh dasturida tuzilgan proektlarni qo`shish oynalarini ochish imkoniyatlari joylashtirilgan.

“Produce” qismida: Tayèrlangan proektni tarli-xil formatlarda va hattoki **DVD** va **CD** disklarga èzish imkoniyatlari joylashgan.

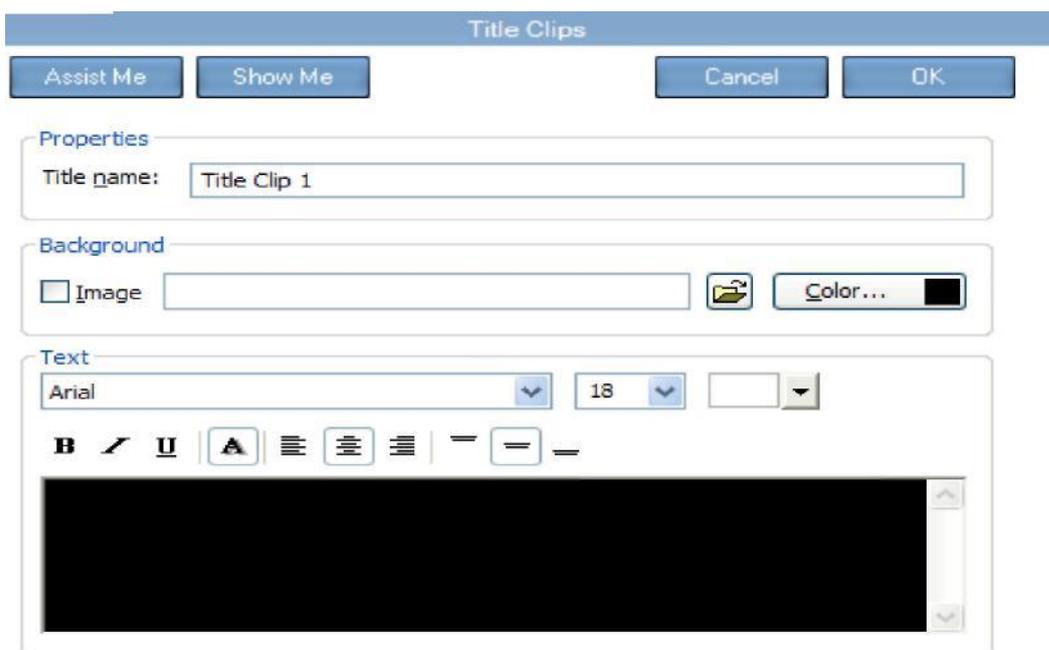

-rasm. **“Produce”**- tadbìq qilish oynasi.

2. **“Clip Bin”** 1-bo`limda tanlangan imkonitlarni oynasini ko`rsatish bo`limi. **“Import media”**

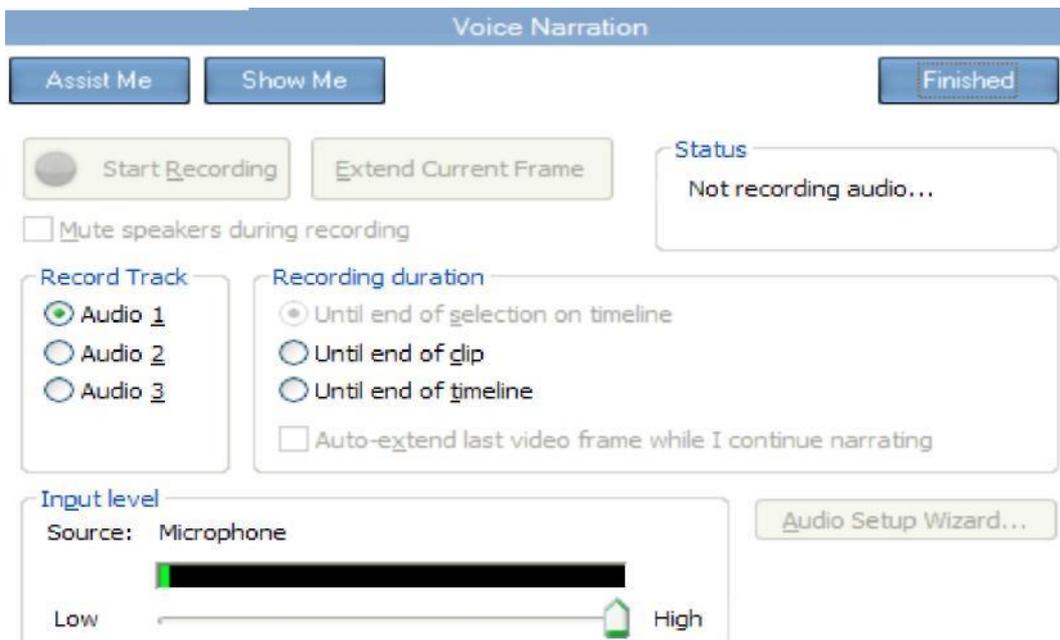
-rasm. Kliplar joylashadigan oyna.

“Title clips”

-rasm. Kliplarni tahrirlash oynasi.

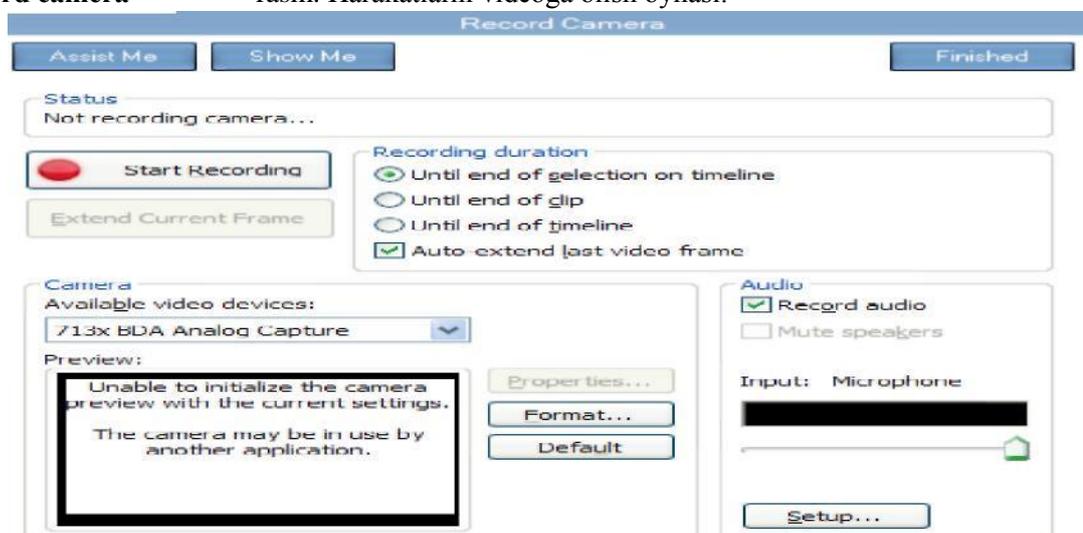
Voice narrayion”

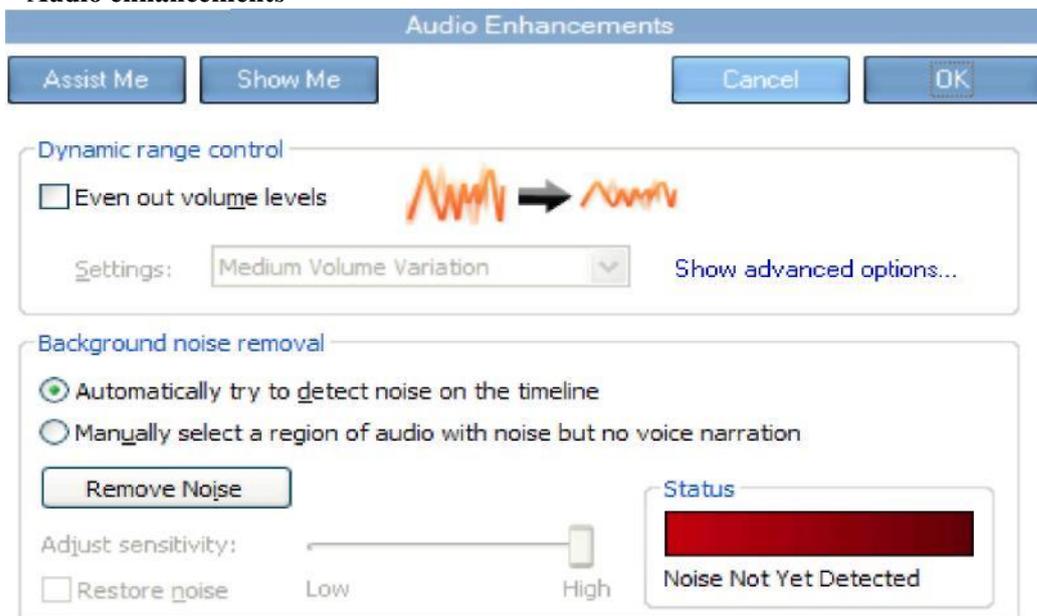
-rasm. Ovozli ma`lumotlarni tahrirlash oynasi.

“Record camera”

-rasm. Harakatlarni videoga olish oynasi.

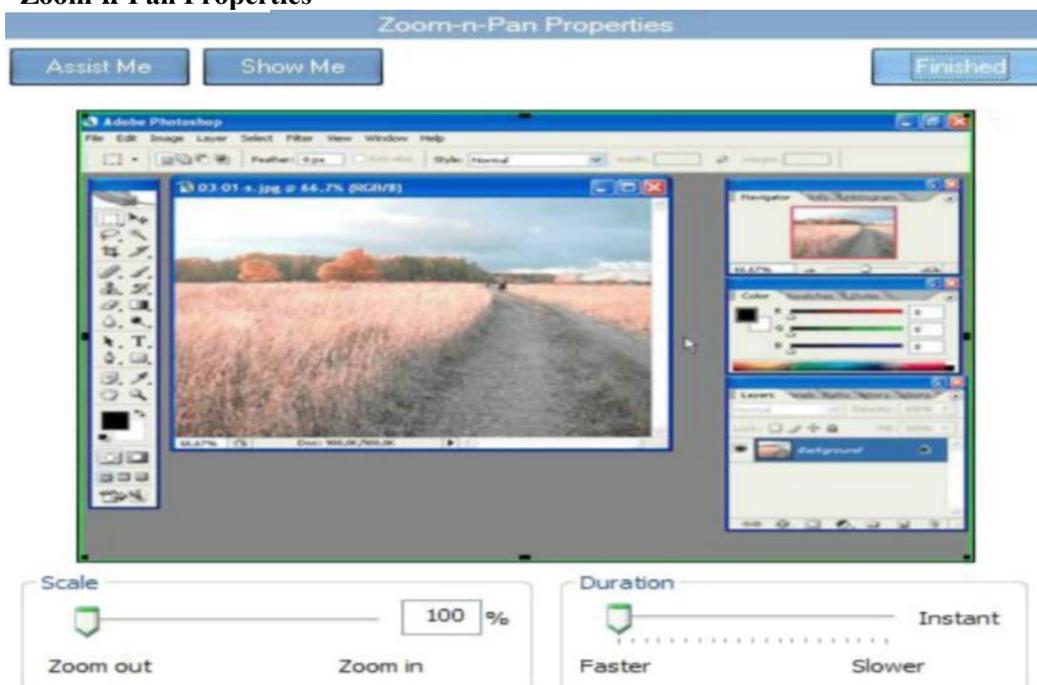

“Audio enhancements”

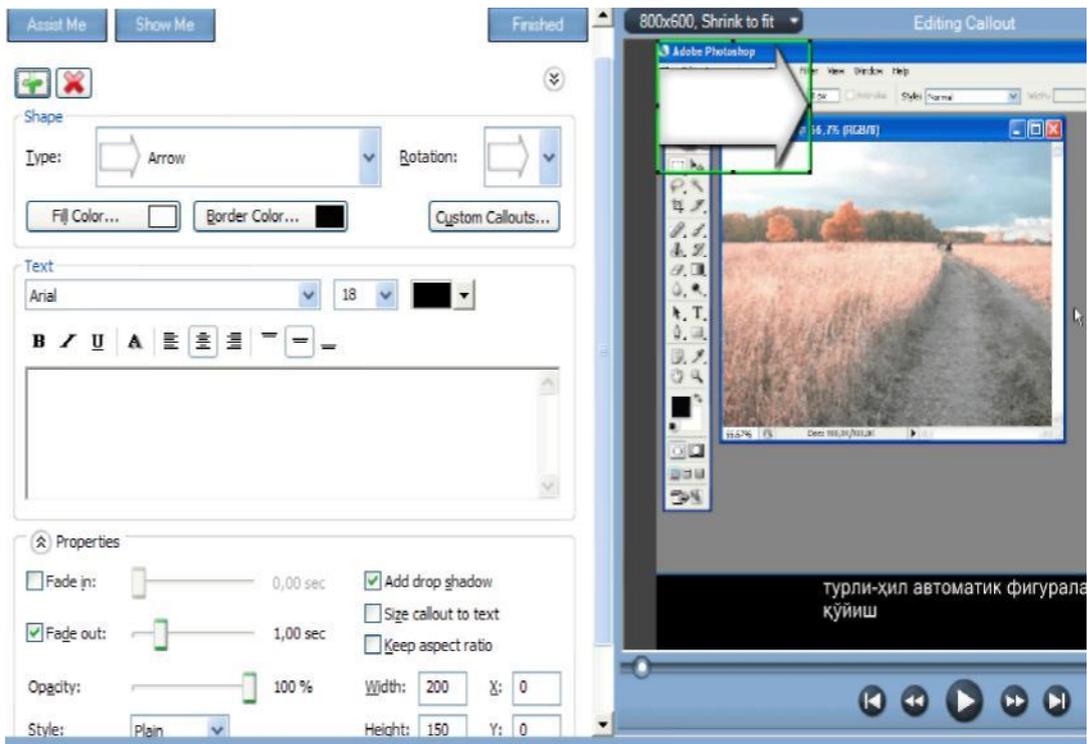
-rasm. YOzilgan ovozli  zuvlarni sozlash oynasi.

“Zoom-n-Pan Properties”

-rasm. Joriy video faylni kattalashtirilgan holda ko`rish oynasi.

“Callout Properties”

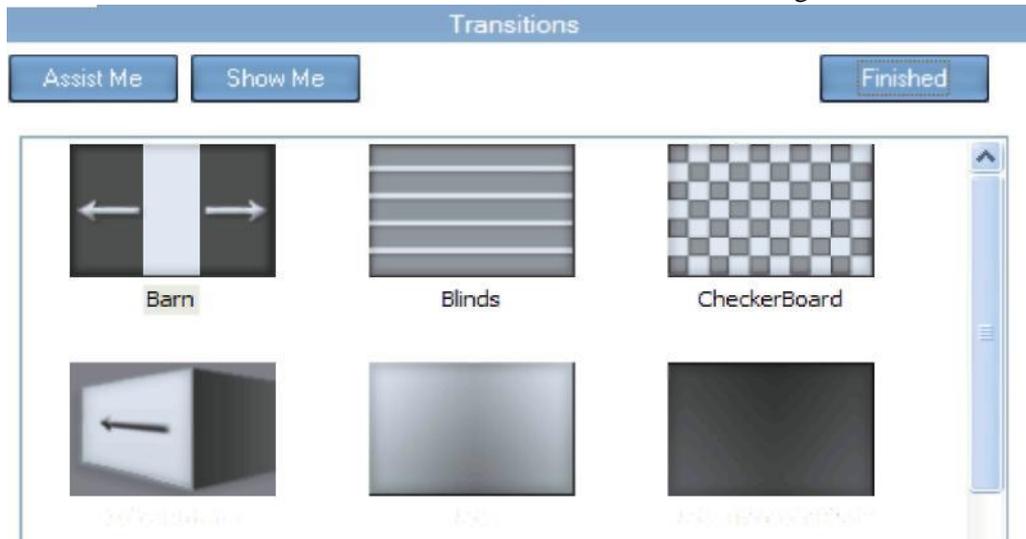
-rasm. Joriy video faylni tahrirlash oynasi.

“Transitions”

Cube Rotate

Fade

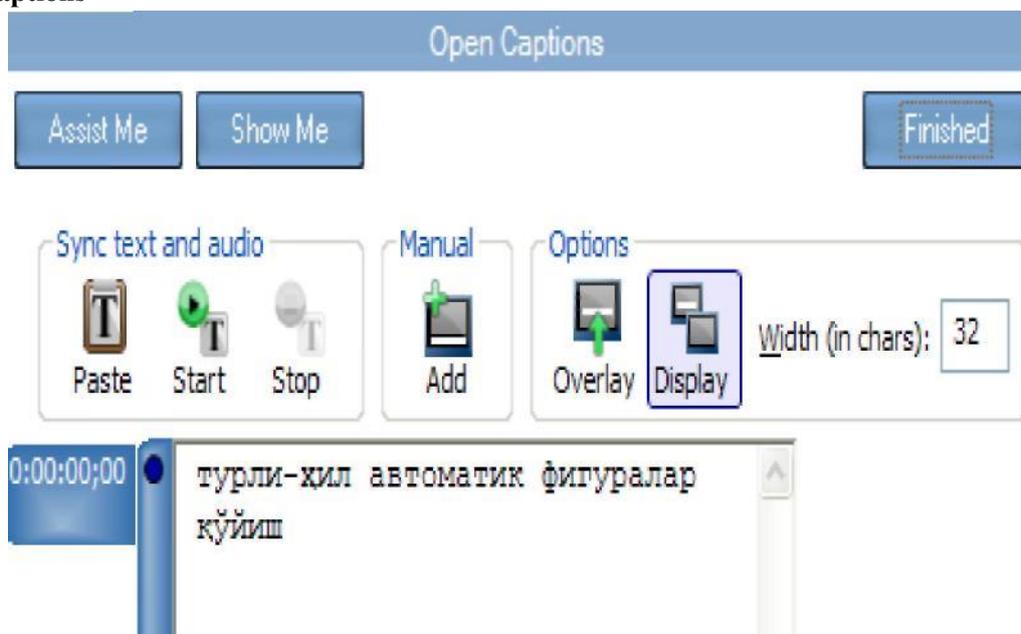
Fade Through

Black

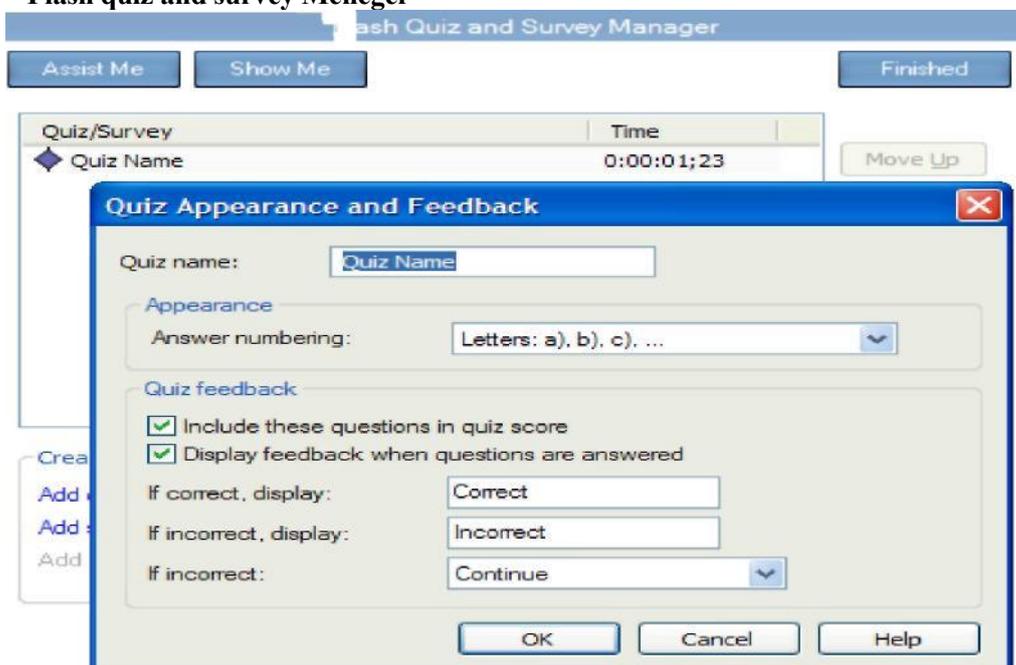
-rasm. Mavjud animasiyalar oynasi.

“Open captions”

-rasm. Mavjud animasiyalar holatini sozlash oynasi.

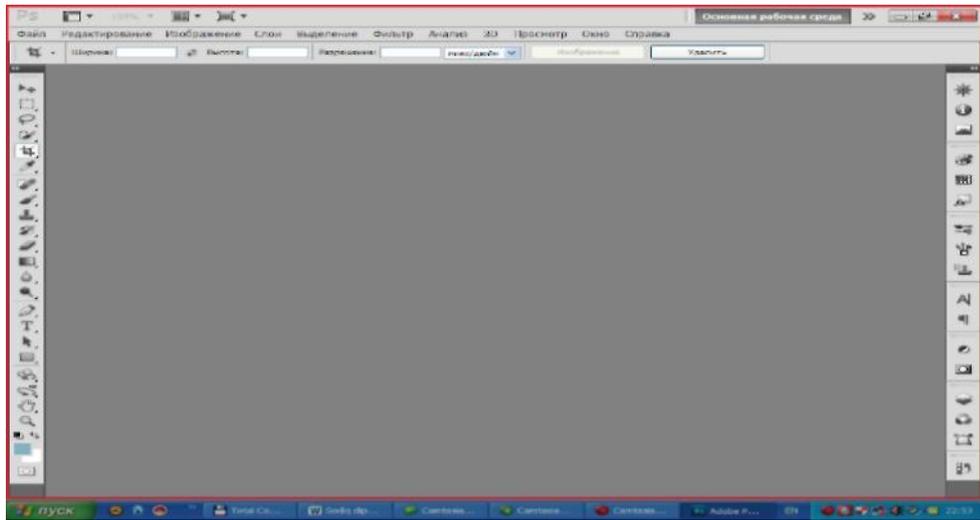
“Flash quiz and survey Manager”

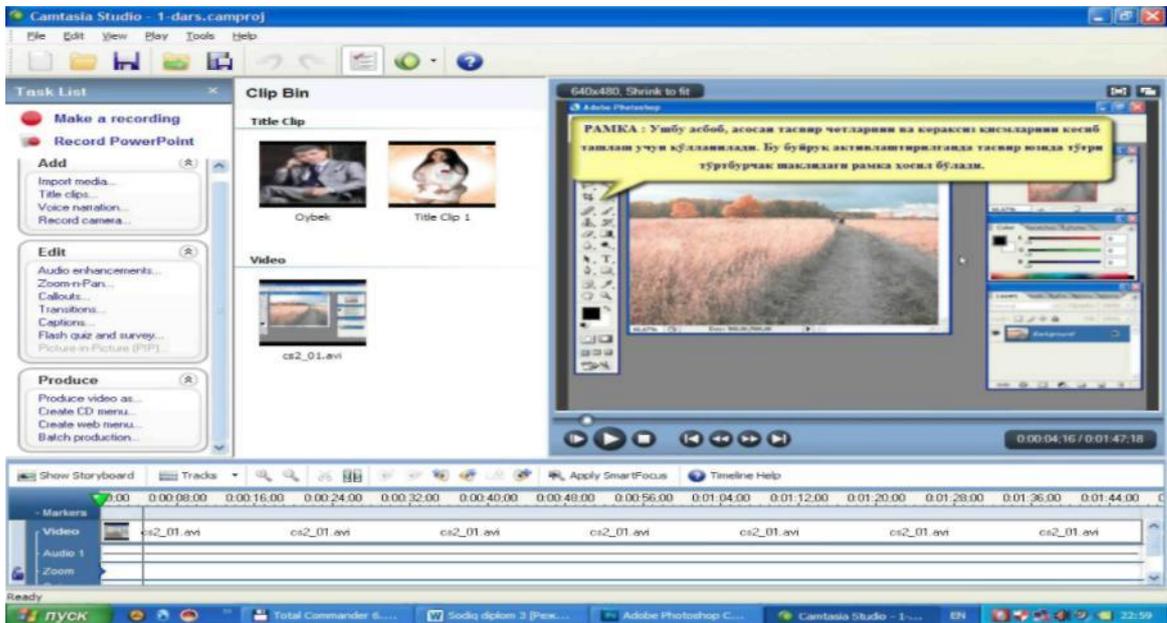
-rasm. Video fayllarga testlar tuzish oynasi.

Юқorida **Camtasiya Studio** dasturida kўrsatib ўtilgan ishlash usullarini bilgan ҳolda videoma`ruzani yaratish ketma ketligini kўrsatib ўtaman.

- 1- PhotoShop dasturi ishga tushiriladi va videoga olish jara'ëniga tay'ër хolatiga keltiriladi.
- 2- **Camtasia Studio** dasturini ishga tushirib **New Screen Recording** b'ylimi tanlanadi va ekranning kerakli қismi tanlanadi amaliy mash'fulotlar PhotoShop da davom ettiriladi:

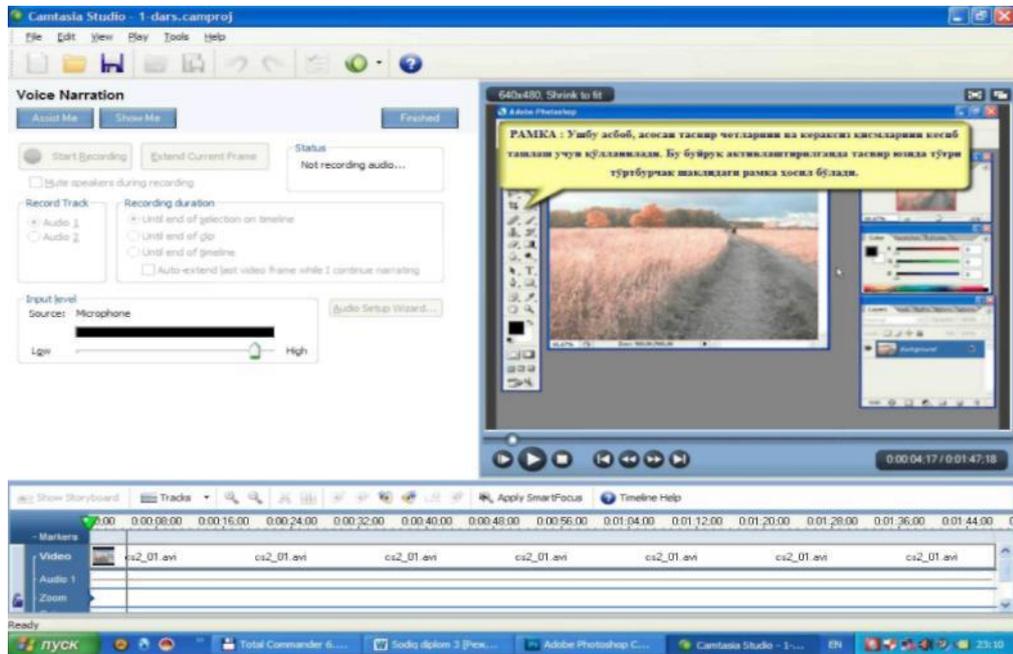

-rasm. Bideoga olish chegaralarini belgilash. 3- Mashfulot yakunlangandan sŷng **stop** tugmasi bosiladi va olingan videoni mantaj kŷlinadi:

-rasm. Bideo faylni taxrirlash.

4- Tayèr videoga endi ovoz èziladi:

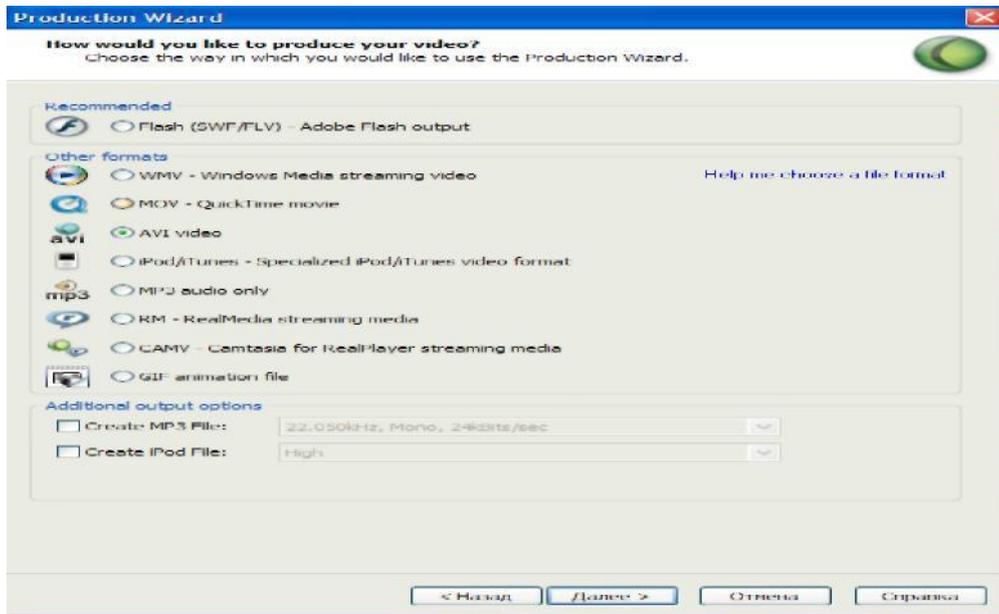

-rasm. Bideo faylni ovozlarni taxrirlash.

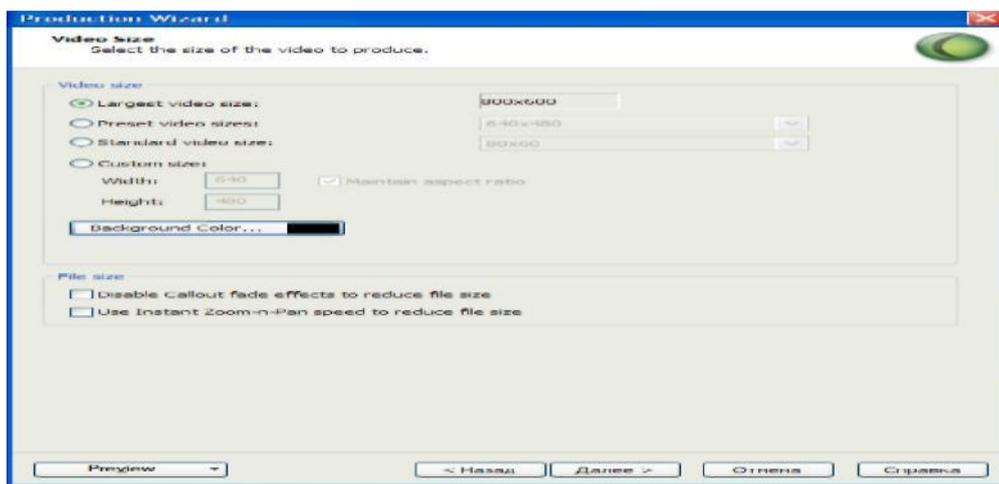
5- **Voice naretion** бўлими ochilib **Start recording** buyrufi beridi sʻngra video fayl oxirida **Sttop recording** buyrufi beridi va fvyl **avi** kengaytmali fayl qilib saqlanadi: Я`niy quyidagicha: **Produce video as** buyrufi beriladi:

-rasm. Bideo faylni yaratish. 6- Fayl formati tanlanadi va bir necha bosqich sʻyrovnomalar tʻyldiriladi ya`niy uning nomi, proektning nomi, ochilishda yuzagan keladigan muammolarda ekranga qanday ma`lumot kʻyirinishini, HTML kʻyirinishini xam belgilashi mumkin:

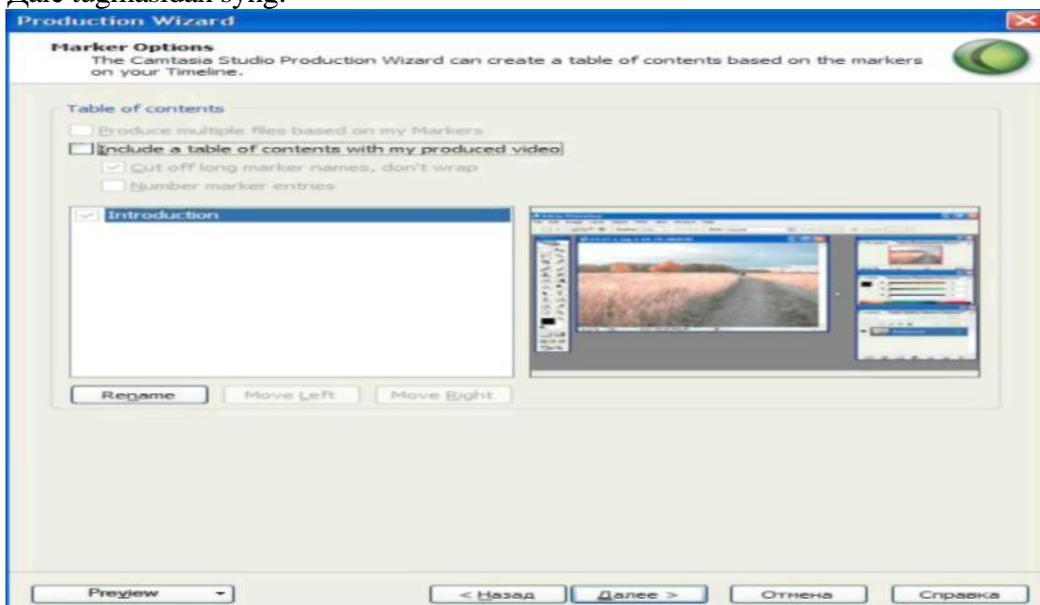

-rasm. Bideo faylni yaratishni taxirlash. 7- Dale tugmasidan syng:

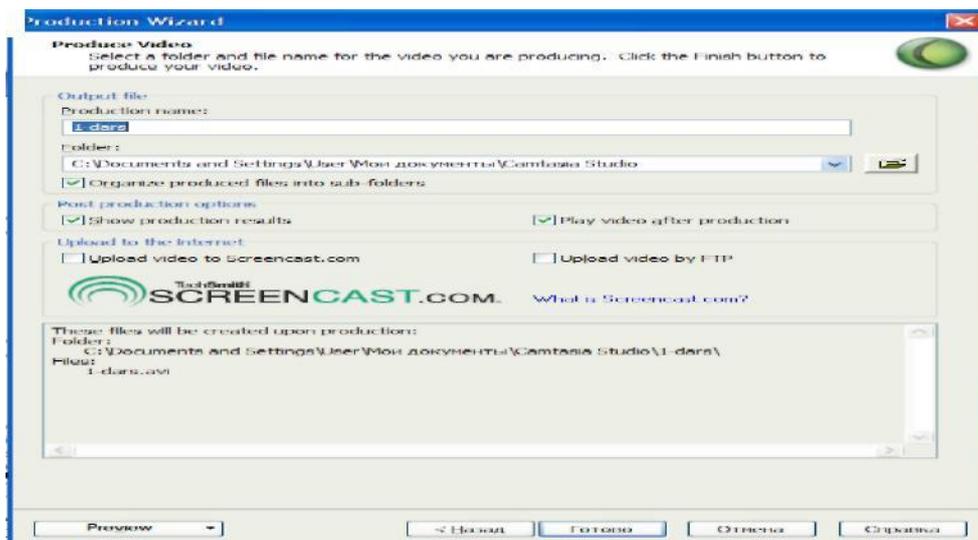
-rasm. Bideo faylni yaratishni taxirlash.

8- Dale tugmasidan syng:

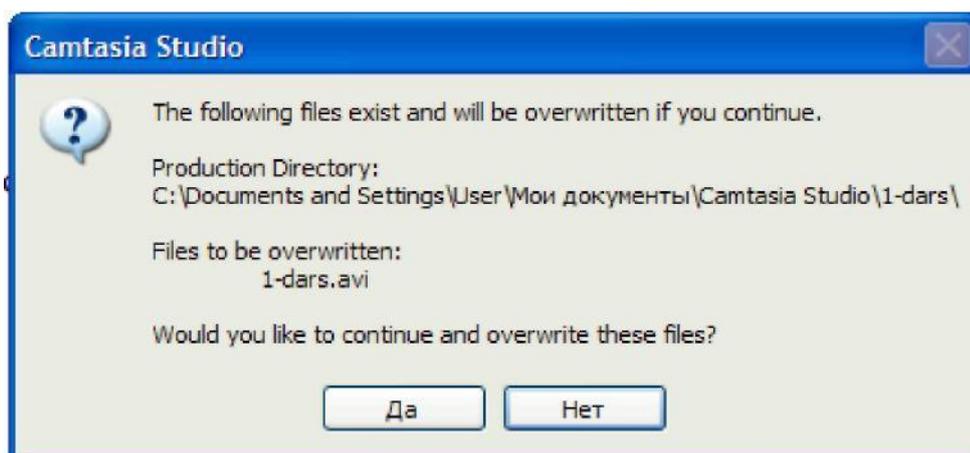
-rasm. Bideo faylni yaratishni taxrirlash.

9- Dale tugmasidan syng:

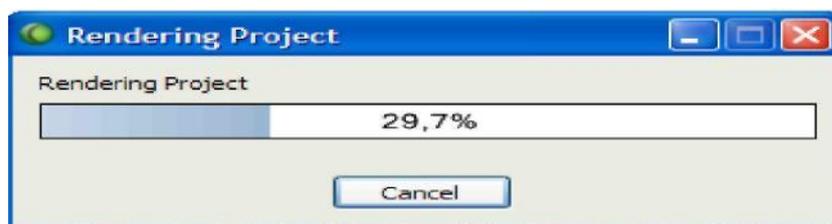

-rasm. Bideo faylni yaratishni taxrirlash. 10- Gotov tugmasidan

syng:

-rasm. Bideo faylni yaratishni taxrirlash. 11- Да tugmasini bosgandan syng videma`ruza tayèr xolga keladi va **Camtasiya Studio** dasturida avtomatik ravishda ishlaydi. Agar faylda qandaydir joyi notyfri bylsa shu joni kesib tashlab shu tarzda qayta saqlanadi.

-rasm. Bideo faylni yaratishni taxrirlash.

2.4. Видеодарс ишланмаларини яратиш жараёнини моделлаштириш

Ўқув фильми ёрдамида муайян фан бўйича тушуниш қийин бўлган мавзу ва материалларни ўқувчи онгига видеолавҳалар асосида сингдиришга ҳаракат қилинади. Шу билан ўқув фильмлари ўқувчининг билим олиш жараёнини осонлаштириб, ўқитувчи ишини эса енгиллаштиради.

Мультимедиали ўқув фильмларни сифатли қилиб яратиш – узоқ ва мураккаб жараён.

-расм. Ўқув фильмлари яратиш босқичлари.

Мультимедиали ўқув фильмларидан электрон ва анъанавий дарсликни тўлдирувчи нашр сифатида фойдаланилади. Ўқув фильми муайян фан бўйича ўқувчига тушуниш қийин бўлган мавзу ва материалларни видеолавҳалар асосида тушунтиришга ҳаракат қилинади. Шу билан ўқув фильмлари ўқувчининг билим олиш жараёнини осонлаштириб, ўқитувчи ишини эса енгиллаштиради.

Ўқув фильмлари тайёрлаш жараёни қуйидаги босқичлардан иборат:

1. Фанни ва унга оид манбаларни танлаш, аниқлаш
2. Ўзгаларга тегишли бўлган материаллардан фойдаланиш учун унинг муаллифи билан материални қайта ишлашга рухсат берувчи шартномани имзолаш.
3. Фан бўйича тайёрланадиган фильмлар мундарижасини (мавзусини) тузиб чиқиш.
4. Ҳар бир мавзу бўйича матнни тайёрлаш.
5. Ҳар бир матн бўйича тасвир ва видеолавҳаларни танлаш. Етишмаган материалларни яратиш.
6. Матнларнинг суҳандон томонидан ифодали ўқилишини таъминлаш.
7. Овозни таҳрирлаш.

8. Видео ахборотларни ишлашга мўлжалланган таҳрирлагичда материалларни ночизикли монтаж қилиш.

9. Синов-тажрибадан ўтказиш.

10. Фойдаланиш бўйича методик қўлланмани тайёрлаш. Ўқув фильм ҳақидаги ташқи маълумотларни яратиш. Ўқув фильмини яратишда қуйидаги мутахассисларнинг иштироки талаб этилади:

- Малакали педагог-услугчи (яхшиси амалдаги дарслик муаллифи). Унинг вазифасига фанни танлаш, қийин ўзлаштириладиган мавзуларни аниқлаш, сценарийчи мутахассис билан биргаликда мавзулар бўйича фильм сценарийсини яратишда қатнашиш, кейинчалик суҳандон ўқиши учун фильм матнини тайёрлаш)

- Мактаб амалиётидаги педагог. Яратилган маҳсулотни синашда ва фойдаланувчи қўлланмасини яратишда иштирок этиш унинг вазифасига киради.

- Сценарийчи мутахассис. Фильмлар сценарийсини тузишда қатнашади.

- Дастурчи-дизайнер. Видеолавҳага қўшиладиган тасвирларни қайта Дастурчи. Видео ахборотларни қайта ишлаш бўйича ночизикли монтаж қилиш дастурий воситасида ишлаб видеофильмларни яратиш, овоз таҳрирлаш дастурларида ишлаб видеолавҳа учун шарҳни ўқиган суҳандон овозини қайта ишлаш унинг зиммасида бўлади.

- Суҳандон. Фильм учун овоз беради. Электрон ўқув нашрлари яратиш жараёнида юқоридаги мутахассислар сафига кўпинча малакали педагог-услугчи (яхшиси, амалдаги дарслик муаллифи), мактаб амалиётидаги педагог қўшилади. Улар яратилган ўқув нашрларини синаш ва фойдаланувчилар учун қўлланма яратишда иштирок этадилар.

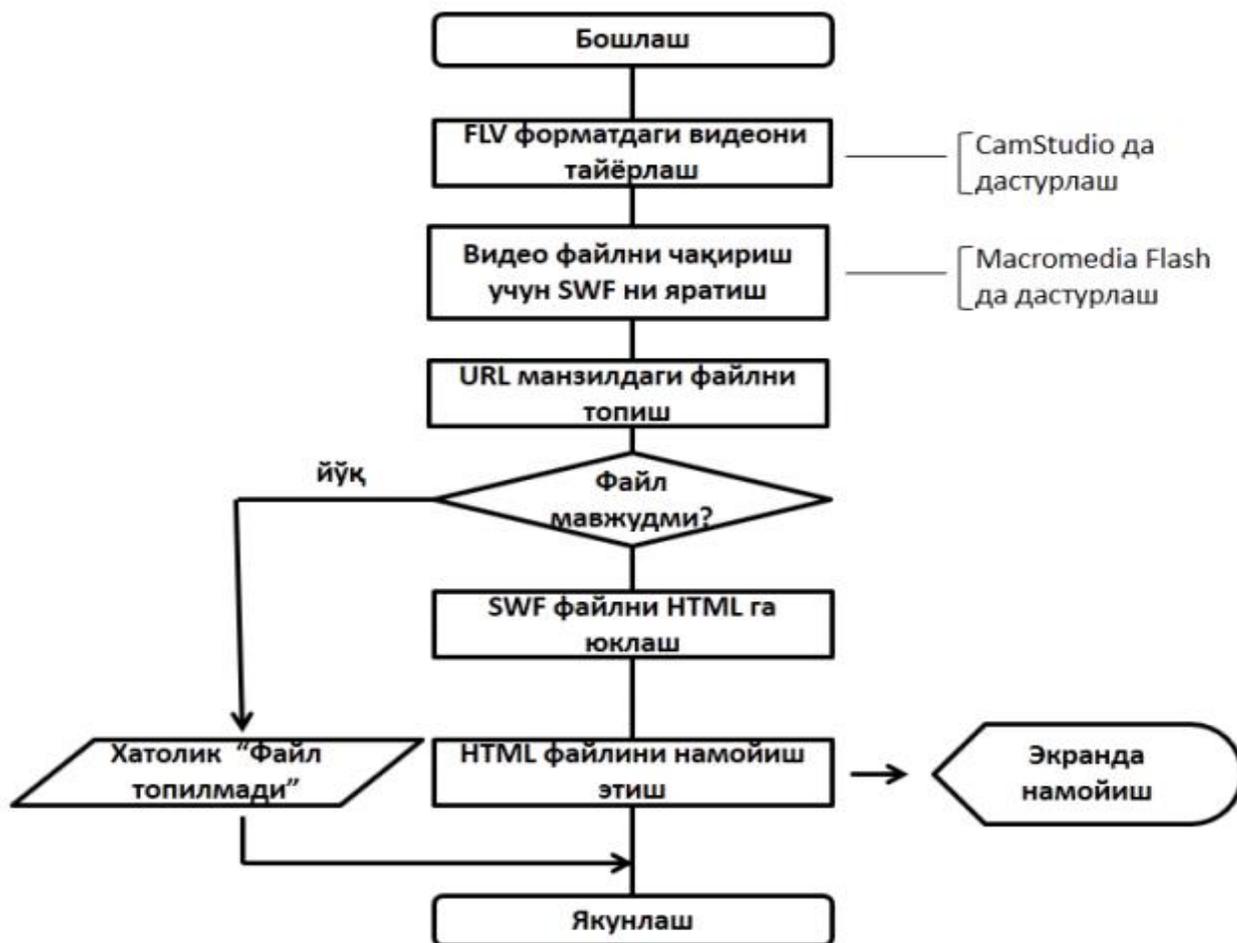
Педагогик ва технологик сценарий асосида пухта тайёрланган фильмларни яратишда асосий параметр вақт (дақиқа ва сониялар) ҳисобланади.

Ҳар бир мавзу бўйича фильмнинг давомийлигини (**D**) аниқлаш ҳам муҳим. Уни аниқлашда қуйидагиларни ҳисобга олиш лозим. Фильм асосий дарсликни тўлдирувчи материал эканидан келиб чиққан ҳолда уни дарс жараёнида қўллаш лозим. Академик дарс соатининг чорак қисмигача фильм учун ажратилиши тавсия этилади. Бу ҳисоб дарс соатининг тақсимланиши ва ўқувчининг диққатини материалга жалб этиш билан боғлиқ. Мактаб таълимида ҳар бир мавзудаги фильм 12 дақиқадан ошмаслиги мақсадга мувофиқ.

Ўқув фильмлари учун ўзига хос жиҳатлардан бири ўта муҳим материалларнинг (атамалар, таърифлар, саналар, сонлар, формулалар) экранга чиқарилишидир. Бу ёзувларнинг ранги, кегели фондан ажралиб туришига алоҳида эътибор бериш лозим. Ёзувларнинг горизонтал ҳаракати мақсадга мувофиқ эмас.

Видеолавҳалар PAL ёки SECAM стандартида, экран томонлари мутаносиблиги 16:9 ва ўлчамлари 720×576 пикселларда ҳамда сонияда 30 кадр частота билан тайёрланиши лозим. Суҳандон овози 44 кГц дан кам бўлмаган ва стерео режимда тайёрланиши керак. Видеолавҳалар ва овоз ҳажмини камайтириш мақсадида зичловчи компрессордан (кодекдан) фойдаланилади.

Масалан, видео учун DivX, овоз учун эса PCM зичловчилар қўлланади. Видео қўлланмаларни яратишнинг умумлашган алгоритми - расмда келтирилган.

6-расм. Видео кўлланмаларни яратишнинг умумлашган алгоритми

Мультимедиа электрон ресурслари таркиби турли-туман ахборотлардан иборат бўлганлиги учун уларни яратиш, таҳрир қилиш жараёнида турли техник ва дастурий воситалардан фойдаланилади. Улар жумласига сканер (тасвирни рақамлаштириш учун, таниш дастури ёрдамида матнни яратиш учун) ва

микрофон (овозни рақамлаштириш учун), график планшет (тавсирлар яратиш учун), рақамли фотоаппарат (тавсирлар яратиш учун), рақамли видеокамера (видео яратиш учун) киради.

Электрон ўқув нашрларини яратиш учун кўплаб инструментал дастурий воситалар қўлланади. Ҳар бир турдаги (матн, тасвир, аудио, видео, анимация) материални яратиш ва қайта ишлаш учун махсус дастурлар кўп. Жумладан:

- матн кўринишдаги материалларни тайёрлаш учун матн таҳрирлагичлари (масалан, MS Word, Write);
- тасвир кўринишдаги материалларни тайёрлаш учун график таҳрирлагичлари (масалан, Adobe Photoshop, Paint, CorelDraw);
- видео маҳсулот яратиш учун видео таҳрирлагичлари (масалан, Adobe Premiere, Ulead Video Studio, Camtasia Studio);
- аудио ахборотларни ёзиш ва қайта ишлаш учун аудио таҳрирлагичлари (масалан, Sound Forge, Cool Editor, Software Audio Workshop);
- анимация кўринишидаги материалларни тайёрлаш учун дастурлар (масалан, Macromedia Flash, KoolMoves).

Санаб ўтилган дастурлар ёрдамида сифатли тайёрланган алоҳида файлларни ягона электрон нашр сифатида эълон қилиш учун ҳам бир қатор махсус дастурлар мавжуд (масалан, Toolbook Publisher, HyperMethod, Web Course Builder)

Электрон нашрлар маҳсулот сифатида қадоқланганда 7.83-2001 “Электрон нашрлар. Асосий турлари ва чиқиш маълумотлари” стандартига мос келиши лозим [55]. Ушбу стандартда экран титули, элтувчи (диск) ёрлиғи, бирламчи ва иккиламчи қадоқларда ҳамда фойдаланувчи кўлланмаси хужжатида қандай

маълумотлар бўлиши кераклиги келтирилган

3-bob. Tasvirlarni ishlash fani bo`yicha amaliy mashg`ulot darslari uchun videodars ishlanmalari ishlab chiqish

3.1. Yaratilgan videodars mahsulotidan foydalanish yo`riqnomasi

3.2. Tasvirlarni ishlash fanining amaliy mashg'ulotlari mavzulari va uning mazmuni

Mutafakkir Mirzo Vlugbekning fikricha, bolalarning bilim olishni istamasligi ustozlarning nodonligidandir, chunki bunday tarbiyachilar ta'lim usullarini notugri kullash bilan bolalarning bilimga kizikishini sundiradi. Ystoz avval uzini tarbiyalashi, bilim va malakalarini chukur egallashi, uz ustida tinmay ishlashi, bilimlarini takomillashtirib borishi lozimligini e'tirof etib, beriladigan bilimlarning yukori saviyada bulishiga e'tibor berishga da'vat etadi.

Ma'lumki, amaliy mashfulot-bu nazariya bilan amaliyotni bo'rovchi yziga xos dars shakli b'lib, u ykuvchilar tomonidan yzlashtirilgan turli xil ykuv-amaliy masalalarni, bilimlarni mustaxkamlashga xizmat qiladi. Camarali ytkazilgan amaliy mashfulot nazariy bilimlarni mustaxkamlanishiga va ykuvchida kerakli malakalarni xosil b'lishiga olib keladi. Uning uchun fan ykituvchisi amaliy mashfulotlarni ytkazishning samarali uslublarini izlab topishga va ykuv jarayoniga k'yllashga mas'ul xisoblanadi.

Ykuvchilarni yangi bilimlarni va faoliyat turlarini yzlashtirishlarida quyidagilar muxim xisoblanadi:

1. Darsni yrganishga tegishli yangi tushuncha va faoliyat turining mazmunini anik belgilash. Buning uchun ykituvchi zaruriy ykuv materialining mazmuni va xajmini chukur yylashi, ykuvchilar xotirasini kerakmas, ikkinchi darajali ma'lumotlar bilan tyldirmasligi zarur.
2. Muayyan dars boskichining anglangan va rivojlantiruvchi masalalarini anik belgilash.
3. Ykuvchilarni yangi tushunchalarni yangi xususiyatlari bilan tanishtirish, u xaqida
4. Dastlabki tyfri tasavvurlarni shakllantirish.
5. Ykuvchilarda mavzu xaqidagi asosiy tushunchalarni kengaytirish.
6. Ykuvchilarda tylik va atroflicha tushunchalar xosil b'lishiga erishish.
7. Muayyan tushunchaga tegishli faqat bilimlar xosil kilib qolmasdan, amaliy masalalar yechishda ulardan foydalanish malakasini xam xosil kinish kerak.

Bundan tashqari, k'ynikma va malakalarni ykuvchi qay darajada yzlashtirishini aniklash zarur. C'ngra yrganilayotgan yangi tushuncha, xossa va asosiy teoremlarni yzlashtirish usulini yylash, ykuvchining mustakil ish turini aniklash, ykuvchining shaxsiy qobiliyatlarini xisobga olish, faoliyatning kollektiv turini ishlab chikish, ykuvchilar ishini tabaqalashtirish imkoniyatlarini kidirish zarur.

Ykuvchilarda bilim, k'ynikma va malakalarni shakllantirish jarayonida ykuvchi quyidagilarni unutmashligi kerak.

-Bilim-ta'limning bosh omili. Faqat uning asosidagina malaka va k'ynikmalar shakllantiriladi.

-Malaka va k'ynikmalarni shakllantirish darslarini rejalashtirishda ykuvchilarni yziga xos psixologik tabiatga ega ekanliklarini xar qanday malaka faqat tajriba orkali xosil kinishini xisobga olish kerak. K'ynikma esa tylik shakllangan butun bir amaliy va aqliy xarakatlar yirindisini ifodalaydi.

-Ykuvchilarda malaka va k'ynikmalarni shakllantirish faoliyatini rejalashtirishda, xar xil mashklar bajarishda, ijodiy mustakil ishlarni bajarishda ularni yziga xos individual xususiyatlarini xisobga olish kerak.

Albatta, xar bir dars mashfuloti uchun avval ykuv maqsadlari ajratilgan b'yladi. Amaliy mashfulot uchun esa bu maqsadlar k'yprok Blum taksonomiyasining xarakatga oid soxalariga tegishli b'yladi. Quyida na'muna sifatida anik bir mavzu, uning uchun ajratilgan ykuv maqsadlari, mashfulot rejasi va uni ytkazish ssenariysini ishlab chikaylik:

Mavzu: Pastr, vektor va fraktal grafika

Aniklashtirilgan ykuv maqsadlari:

Talaba amaliy mashfulotdan syng quyidagi malakalarga ega b'yladi.

Harakatga doir soxada:

1. Pastr, vektor va fraktal grafika farqlarini biladi
2. Pastrli tasvirlarni yaratishni biladi
3. Bektorli tasvirlarni yaratishni biladi
4. Bektorli tasvirlarni yaratishni biladi
5. Kompyuter grafikasi tushunchalarini biladi;
6. Kompyuter grafikasida tasvirlardan foydalana oladi;
7. Tasvirlarni yaratadi va taxrirlaydi;
8. Buyruklar va ifodalarni ishlata oladi
9. Operator va ifodalardan tasvir yaratishda foydalana oladi.

Affektiv xissiyotga oid soxada:

1. Talaba tasvirlarni yaratish juda kulay va keng imkoniyatlarga ega ekanligini anglaydi.
2. Tasvirlarni yaratish vositalarida ishlovchi eng zamonaviy dasturlarni k'yllash samarali ekanligini sezadi.

3. Kompyuter grafikasi eng yaxshi tasvirlar yaratish imkoniyatlarini ochib berishini xis qiladi.

4. Hisoblash mashinasiga b'ylgan kizikishi ortadi.

Endi amaliy mashfulot darsining rejasini tavsiya qilamiz.

Darsning maksadi:

Ta`limiy:

1. Talabalarda tasvirlarni yaratish bilan ishlash malakalarini xosil qilish;
2. Tasvirlarni yaratish dasturiy vositalari imkoniyatlari xaqida atroflicha va t'ylk ma`lumotlar berish;
3. Dasturiy vositalar asosida tasvirlarni yaratish k'ynikmalarini xosil qilish.

Tarbiyaviy maksad:

kompyuterda ishlashda mustakillik va javobgarlik xislatlarini tarbiyalash.

talabalarda tasvirlarni qayta ishlash, bezash va undagi g'yzallikni xis etishga yrgatish.

Dasturiy ta`minotlarni samarali yaratish.

Pivojlantiruvchi:

1. talabalarni ykishga b'ylgan, umuman tasvirlarni yaratishga b'ylgan kizikishlarini orttirish.
2. amaliy dasturlar bilan ishlashda talabaning diqqati va ijodkorligini rivojlantirish;

Darsning turi: Amaliy mashfulot.

Darsning jixozi:

Darsliklar, kompyuter, didaktik vositalar, dasturiy ta`minotlar.

Topshirikni bajarish uchun uslubiy k'yratma.

Tarkatma materiallar (turli xil varakalar, y'in kartochkalari)

Y'kitish uslublari:

1. ma`ruza;
2. tushuntirish va namoyish etish;
3. frontal s'yrov;
4. Amaliy topshirik.

Darsning vaqt taksimoti:

1. Tashkiliy kism (3 min)
2. Takrorlash (7 min)
3. Hazariy kism (10 min)
4. Amaliy topshiriklar bajarish (50 min)
5. Darsni yakunlash (10 min)

Darsning borishi:

1. Tashkiliy kism:

Calomlashish, y'q'lama, guruxning xolati, yangiliklar.

Y'kuvchi fikrini darsga jalb etish. Bu boskich mashfulotga tayyorgarlik boskichi xisoblanib, y'kuvchilarning mashfulotga tayyorgarligi, guruxning ruxiyati, amaliy mashfulot ytkazish uchun kerak b'yladigan y'kuv vositalarining yetariligi nazorat kilinadi.

2. Y'tilgan mavzuni takrorlash:

1. Guruxni mikroгурuxlarga (2 yoki 3) b'ylib, musobaka tarzida savol-javob ytkazish yoki frontal s'yrov orkali y'tilgan nazariy materialni takrorlab olish k'yzda tutiladi.

3. Hazariy ma`lumotlarni ta`kidlash:

Bunda Pastr, vektor va fraktal grafika mavzusi buyicha amaliy topshiriklarni bajarishda kerak b'yladigan nazariy ma`lumotlar k'yrgazmali kurollar, texnik vositalar yordamida namoyish kilinadi va asosiy bajariladigan ish b'yiya uslubiy k'yratmalar beriladi.

4. Amaliy topshiriklar bajarish. Butun guruxga topshirik berib, uni qanday bajarilishi nazorat kilinadi va baxolanadi. Bu boskichda talabalar tavsiya kilingan topshiriklar asosida barcha topshiriklarni bajaradilar, masalan Pastr, vektor va fraktal grafika mavzusi asosida topshiriklarni ishlab chikiladi xamda xisobotlarini tayyorlaydi.

Topshirik na`munalari:

- Tasvir tushunchasi xaqida fikringiz?
- Tasvirlar kilishga muljallangan dasturlar xaqida fikringiz?
- Tasvir yaratish dasturlariga misol keltiring?
- Tasvirlarni yaratish uchun muljallangan barcha dasturlarni rastrli grafika yaratadi deb atash mumkinmi?
- Qanday vektorli grafiklarni yaratishga m'yljallangan dasturlarni bilasiz?
- Fraktal m'yljallangan dasturlar xaqida fikringiz?

Berilgan variantlar b̈uyicha tasvirlarni yarating va natijalarni oling. Olingan natijalar b̈uyicha xisobot tayyorlang.

Talabalar bilimini tekshirish uchun test savollariidan foydalanish tavsiya etiladi.

Дарсни yakunlash va uyga vazifa:

Uyga vazifani berishda topshirikni izchilligiga uni talaba tomonidan bajara olish imkoniyatlariga aloxida e`tibor berilishi va vazifani bajarish uchun tavsiya va kerakli maslaxatlarni berish maqsadga muvofik xisoblanadi.

Talabalar erishgan natijalarni taxlil etish, ÿl k̈yilgan kamchiliklar xakida ma`lumotlar berish, uyga vazifa va uni bajarish uchun k̈rsatmalar berish.

Uyga vazifa:

Har kim ŷz variantiga Pastr, vektor va fraktal grafik tasvirlarni yaratish, kompyuter variantda olib kelish.

Uy vazifasini rejalashtirishda quyidagilarga e`tibor berish kerak:

-Uyga beriladigan topshirik vaqtini, xajmini, ŷkuvchilarga orirlik qilmaydigan kilib rejalashtirish kerak;

-Har xil k̈rinishdagi oʻzaki, yozma, nazariy, amaliy vazifalarni tanlash lozim;

-Uy vazifasini qanday bajarish, tayyorlash b̈uyicha k̈rsatmalar, k̈shimcha foydalaniladigan manbalar: darslik, ŷkuv q̈llanmalar xakida ma`lumot berish lozim.

Mashfulot s̈yngida ŷkituvchi erishilgan natijalarni e`lon qilishi, dars jarayonini k̈sqacha taxlil etishi, aktiv ŷkuvchilarni raʼbatlantirishi, uyga topshiriqlar berishi lozim. Uyga berilgan topshiriqlarni bajarish uchun kerakli tavsiya va k̈rsatmalar berilishi, albatta ular tabaqalashtirilishi zarur. Шundan s̈yng, mashfulot yakunlanadi.

Xulosa kilib aytganda, samarali ŷtkazilgan dars mashfuloti undan k̈zlangan maqsadlarga ẗlakonli erishilishini va natijada talabalarda mustaxkam bilimlar xosil b̈ylishini kafolatlaydi.

Дарс yakunlanadi.

3.3. Тасирларни ишлаш фанининг “COREL DRAW дастурида ишлаш” мавзуси амалий машғулоти учун дарс сценарийсини ишлаб чиқиш

“COREL DRAW дастурида ишлаш” буйича маъруза дарс сценарийсини ишлаб чиқиш учун дастурда тасвир шаклини яратиш асосида кўриб ўтамиз. Албатта, ҳар бир дарс машғулоти учун аввал ўқув мақсадлари ажратилган бўлади. Амалий машғулоти учун эса бу мақсадлар кўпроқ Блум таксономиясининг ҳаракатга оид соҳаларига тегишли бўлади. Қуйида наъмуна сифатида аниқ бир мавзу, унинг учун ажратилган ўқув мақсадлари, машғулоти режаси ва уни ўтказиш сценарийсини ишлаб чиқайлик:

Мавзу: “COREL DRAW дастурида ишлаш”

Энди маъруза машғулоти дарсининг режасини тавсия қиламиз.

Дарснинг мақсади:

Таълимий:

4. Талабаларда COREL DRAW дастури ҳақида тушунча ва малакаларини хосил қилиш;
5. COREL DRAW дастури билан ишлашда фойдаланиладиган имкониятлари ҳақида атрофлича ва тўлиқ маълумотлар бериш;
6. COREL DRAW дастурида ишлаш кўникмаларини хосил қилиш.

Тарбиявий мақсад:

компьютерда ишлашда мустақиллик ва жавобгарлик хислатларини тарбиялаш.

талабаларда тасвирларни яратиш, безаш ва ундаги гўзалликни хис этишга ўргатиш.

COREL DRAW дастурига кириш

Ривожлантирувчи:

3. Талабаларни ўқишга бўлган, умуман COREL DRAW дастурида ишлашга бўлган қизиқишларини орттириш.
4. Амалий дастурлар билан ишлашда талабанинг диққати ва ижодкорлигини ривожлантириш;

Дарснинг тури: маъруза машғулоти.

Дарснинг жиҳози:

Дарсликлар, компьютер, дидактик воситалар, дастурий таъминотлар.

Мавзу бўйича маъруза матни.

Тарқатма материаллар (турли хил варақалар, ўйин карточкалари)

Ўқитиш услублари:

5. маъруза;
6. тушунтириш ва намойиш этиш;
7. фронтал сўров;
8. топшириқ.

Дарснинг вақт тақсимоти:

6. Ташкилий қисм (5 мин)
7. Такрорлаш (10 мин)
8. Назарий қисм (40 мин)
9. Видеодарс ишланмасини намойиш қилиш (15 мин)
10. Дарсни яқунлаш (10 мин)

Талаба фан учун ажратилган мавзунини ўзлаштириш натижасида қуйидаги ўқув мақсадларига эришиши керак бўлади.

1. Когнитив (билишга оид) соҳада

- Дастурий таъминот ҳақида тушунча олади;
- COREL DRAW дастури ҳақида тушунча олади;
- COREL DRAW дастури ёрдамида тасвирларни яратиш ва унинг имкониятлари;
- COREL DRAW дастури ёрдамида вектор тасвирларни яратиш ва имкониятлари;
- COREL DRAW дастури ёрдамида яратилган тасвирларни намойиш қилиш ва уларнинг имкониятлари;
- COREL DRAW дастури ёрдамида тасвир дизайнларини ўзгартириш ва унинг имкониятлари ҳақида тушунча олади;
- COREL DRAW дастурида векторли тасвир қандай эффектларга эга булиши ҳақида тушунча олади;
- COREL DRAW дастури билан танишади;
- Тасвирларни яратувчи дастурларнинг классификациясини тушунади;

2. Психомотр (ҳаракатга оид) соҳада

- Векторли тасвир ярата олади;
- Тасвирни сақлай олади ва файл номини ўзгартира олади;
- Яратилган файлга ном бера олади;
- Тасвир файлига махсус ўзгартиришларни қўша олади;
- COREL DRAW дастури ёрдамида тасвирлар яратади;
- COREL DRAW дастури ёрдамида эффектларни қушиб янги тасвир яратади;
- COREL DRAW дастури ёрдамида тасвирларни махсус усуллар билан таҳрир қилади;
- COREL DRAW дастурида дастур тузиладиган воситаларни ўрната олади;
- Дастурий таъминот инструментларидан фойдалана олади;
- Таҳрирловчи дастурларни параметрларини ўзгартира олади;

3. Аффектив (ҳиссиётга оид) соҳада

- COREL DRAW дастури имкониятларини англаб етади;
- COREL DRAW дастури соддалигини, тушунарли эканлигини англаб етади;
- COREL DRAW дастури қулайлигини сезади;
- Тасвир яратиш жараёни жуда мукамал ва беқийёслигини ҳис қилади;
- COREL DRAW дастурида дастур тузилганда хажмини кискартириши мумкинлигини ҳис қилади;
- COREL DRAW дастурининг ораларига қушиш ёки олиш мумкинлигини ҳис қилади;
- COREL DRAW дастури муаллиф меҳнатларини анча енгиллашишини ҳис қилади;
- COREL DRAW дастури нима эканлигини ҳис қилади?
- COREL DRAW дастури имкониятларини англаб етади;
- COREL DRAW дастури соддалигини, тушунарлилигини англаб етади;
- COREL DRAW дастури билан ишлаш қулайлигини сезади;
- COREL DRAW дастури тасвир яратиш учун жуда мукамал ва беқийёслигини ҳис қилади;
- COREL DRAW дастури компьютердаги тасвирларни янада гўзаллаштириши мумкинлигини ҳис қилади;

- COREL DRAW дастури версияларини янгилари кучли эканлигини ҳис қилади;
- COREL DRAW дастури фойдаланувчи меҳнатларини анча енгиллаштиришини ҳис қилади;

Дарснинг бориши:

1. Ташкилий қисм:

Саломлашиш, йўқлама, синфнинг ҳолати, янгиликлар.

Ўқувчи фикрини дарсга жалб этиш. Бу босқич машғулотга тайёргарлик босқичи ҳисобланиб, ўқувчиларнинг машғулотга тайёргарлиги, гуруҳнинг руҳияти, маъруза машғулотини ўтказиш учун керак бўладиган ўқув воситаларининг етарли эканлиги назорат қилинади.

2. Ўтилган мавзунинг такрорлаш:

Гуруҳни микрогуруҳларга (2 ёки 3) бўлиб, мусобақа тарзида савол-жавоб ўтказиш ёки фронтал сўров орқали ўтилган назарий материални такрорлаб олиш кўзда тутилади.

3. Назарий маълумотларни таъкидлаш:

Ўқув мақсадларини тўлиқ англаган талаба ва ўқитувчи уларни амалга ошириш учун, яъни фан учун ажратилган мавзунинг талаб ва ўқитувчи уларни амалга ошириш учун ҳаракатга киришадилар.

Маълумки, RWCT дастури бўйича критик (таҳлилий) фикрлашнинг асосини қуйидаги фазалар ташкил қилади: даъват (чақирув), англаш, мулоҳаза (ДАМ).

Даъват фазасининг асосан учта мақсади бўлиб, булар ўқувчини янги ўрганилаётган муаммо бўйича қандай маълумотларга эга эканлигини аниқлаш, уни фаоллаштириш ва машғулотнинг мақсадини ўқувчига тўлиқ етказиш.

Бу фикрларга асосланиб даъват фазасида мавзу учун интерфаол усуллардан бири Блум саволларини қўллаш мумкин. Бу усул талабани мавзуга оид бўлган билимларини аниқлашга ёрдам беради. Бу эса, мавзунинг мақсадини янада аниқлаштиради. Усул асосида ўқувчига қуйидаги саволлар билан муносабат қилиш мумкин:

- Тасвирларни яратиш дастурий воситалари тушунчаси ҳақида фикрингиз?
- Тасвир яратишга мўлжалланган дастурлар ҳақида фикрингиз?
- Тасвирларни яратувчи дастурларга мисол келтирингиз?
- Тасвир яратиш учун мўлжалланган барча дастурларни COREL DRAW дастури деб аташ мумкинми?
- Тасвир яратувчи қандай дастурий воситаларни биласиз?
- Тасвир яратишга мўлжалланган дастурлар ҳақида фикрингиз?

Англаш, мулоҳаза фикрлашнинг иккинчи фазаси ҳисобланади. Мавзу бўйича янги ўқув материални тушунишига эришиш бу фазанинг энг муҳим вазифаси ҳисобланади. Бу фазада ўз тушунчаларини «орқасидан кузатиб» бориш муҳим аҳамиятга эга.

Бу фаза учун Венн диаграмма усулини қўллаш мақсадга мувофиқ.. Чунки, бу усул тушунчаларнинг икки ёки ундан ортиқ тушунчаларни ўзига хос ва умумий жиҳатларини таҳлил қилиш ва умумлаштиришда қўлланилади. Бу эса, талабадан мавзунинг таҳлил қилиш қилишни талаб қилади. Мавзу бўйича ўзлаштирилган билимлар асосида ўқувчи ўзининг таҳлилий фикрларини қуйидаги Венн диаграммасида ифодалаши мумкин:

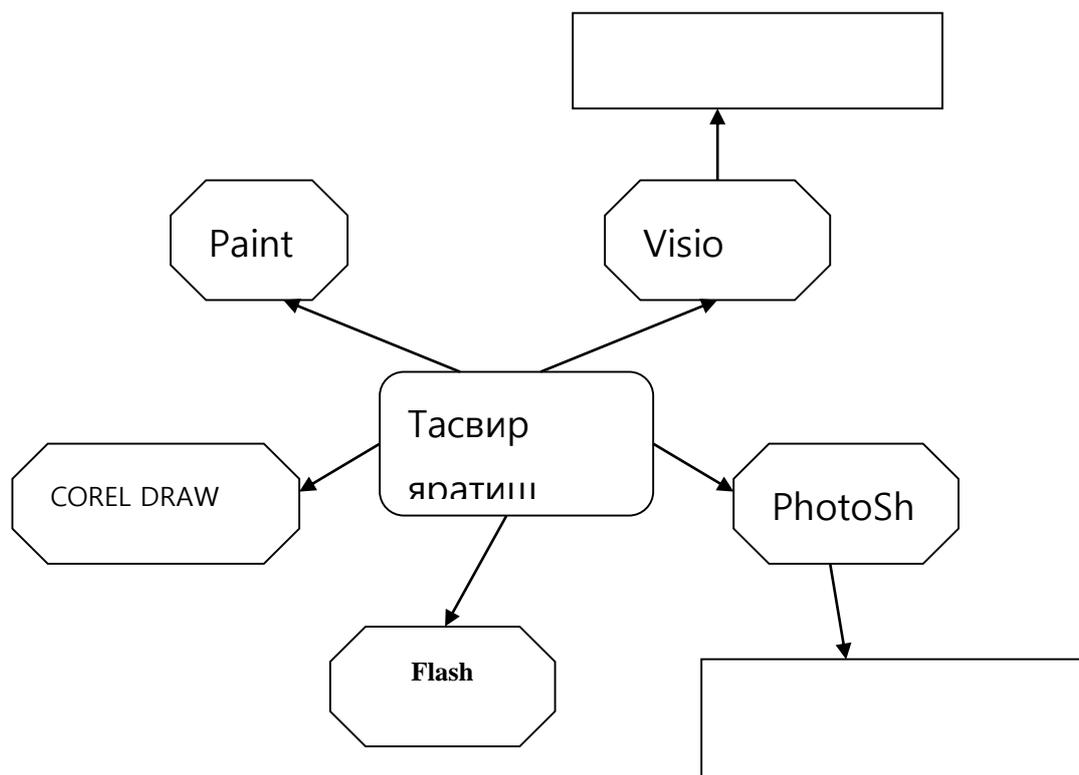
Монтаж дастурий воситалари		
Paint дастури	Умумий жиҳатлари	COREL DRAW дастури

<p>-Компьютерда камроқ жой эгаллайди</p> <p>- Компьютерда система билан яхши ишлайди.</p> <p>- тасвирлар тез ишга туширилади</p> <p>- хажми кичкина</p> <p>....</p>	<p>-файл шаклида сақланади</p> <p>-кенгайтмага эга</p> <p>- номга эга</p> <p>....</p>	<p>-Компьютерда алохида урнатилади</p> <p>-тасвир яратишда ўзига хос бўлади.</p> <p>-ўрнатиладиган дасутрнинг хажми ката булади</p> <p>- тасвирларни таҳрир қилиш имкониятлари кенг</p> <p>.....</p>
---	---	--

Бу ерда талаба ўзининг фикрларини келтириб ўтилган жадвалга тўлдиради. Фикрлар мавжумаси чегараланмаган. Фикр қанча куп бўлса, бу ўқувчининг шунчалик ютуғи ҳисобланади.

Мавзуни ўзлаштириб бўлган ўқувчини назорат қилиш учун жуда ҳам кўплаб усуллардан фойдаланиш мумкин. Масалан, турли хил ўйинлар, ҳар хил тестлар, кроссвордлар, калит сўзлар асосидаги назорат ишлари ва х.к.ларни келтириб ўтиш мумкин.

Мулоҳаза босқичи учун ҳам ўзига хос бўлган интерфаол усулларида бирини қўллаш мумкин. Масалан, кластерларга ажратишни даъват, англаш ва мулоҳаза қилиш босқичларидаги фикрлашни рағбатлантириш учун қўллаш мумкин. Асосан, у янги фикрларни уйғотиш ва муайян мавзу бўйича янги фикр юритишга чорлайди. Бу усулда мавзуга оид бирор калит сўзни марказга ёзиб олинади ва унинг атрофида шу калит сўзга тегишли бўлган сўзлар ёзиб чиқилади. Уларнинг ҳам ўзига тегишли бўлган сўзлар кетма-кет ёзиб чиқиладигани. Масалан

Уй вазифасини режалаштиришда қуйидагиларга эътибор бериш керак:

-Уйга бериладиган топшириқ вақтини, ҳажмини, ўқувчиларга оғирлик қилмайдиган қилиб режалаштириш керак;

-Ҳар хил кўринишдаги оғзаки, ёзма, назарий, амалий вазифаларни танлаш лозим;

-Уй вазифасини қандай бажариш, тайёрлаш бўйича намуна, қўшимча фойдаланиладиган манбалар: дарслик, ўқув қўлланмалар ҳақида маълумот бериш лозим.

Маъруза сўнгида ўқитувчи эришилган натижаларни эълон қилиши, дарс жараёнини қисқача таҳлил этиши, актив ўқувчиларни рағбатлантириши, уйга топшириқлар бериши лозим. Уйга берилган топшириқларни бажариш учун керакли тавсия ва кўрсатмалар берилиши, албатта улар табақалаштирилиши зарур. Шундан сўнг машғулоти яқунланади.

Хулоса қилиб айтганда, самарали ўтказилган дарс машғулоти ундан кўзланган мақсадларга тўлақонли эришилишини ва натижада талабаларда мустақам билимлар хосил бўлишини кафолатлайди.

Дарс яқунланади.

Keltirib o`tilgan mavzu bo`yicha o`quvchilarni bilimlarini baholashda quyidagi nazorat savollari bilan murojaat qilish va ularni baholash mumkin bo`ladi:

1. Kompyuter grafikasi haqida nima bilasiz?
2. Corel Draw dasturning umumiy kurinishini tariflab bering?
3. Rasmning sohasini tanlash necha usuli bor va ularning farqini tariflab bering?
4. Tanlangan soha ustidan qanaqa xarakatlarni bajarish mumkin?
5. Rasmni kadrlash va bir necha qismlarga bo`lish haqida nima bilasiz?
6. Tasvirga matn qo`shish ish qurollar bilan ishlash haqida nima bilasiz?
7. Shakllar yaratish ish qurollar haqida nima bilasiz?
8. Tasvirga matn qo`shish ish qurollar bilan ishlash haqida nima bilasiz?
9. Shakllar yaratish ish qurollar haqida nima bilasiz?
10. Corel Draw dasturining vazifasi nimadan iborat?
11. Corel Draw dastur qanday ishga tushiriladi va tugallanadi?
12. Corel Draw dastur necha menyudan iborat va vazifalarini ayting?
13. Corel Draw dasturida qanday qurollar paneli mavjud,ularning vazifalarini ayting?
14. Matn bilan ishlash usulini ko`rsating.
15. Ranglar bilan ishlash uchun nechta asbob ajratilgan,ularning vazifasini ayting.

Мустақил таълим топшириқлари

COREL DRAW дастурида ишлаш мавзусига доир бўлган мустақил таълим топшириқларини беришда ўқувчиларнинг ўзлаштирган билимларини янада мустақамланишини эътиборга олиш лозим бўлади. Қуйидаги топшириқларни бажариш орқали ўқувчи ўз билимларини мустақамлаши мумкин:

1. Rastrli tasvirlarni import qilish. Rastrli tasvirlarga filtr va effektlarni qo`llab shakl yaratng.
2. Ko`p sahifali grafik xujjat (buket)ni yaratish. Maket chop qilishga tayyorlash. Chop qilishda parametrlarni sozlang.
3. Firma uslubi va logotipini yaratish. Pechat va shtamp yarating.
4. CorelDraw instrumentlaridan foydalanib otro`tka, kitob sahifasi yoki reklama blokini yarating.
5. Poligrafiya mahsulotlaridan birini shakl dizaynini yaratish - upakovka, etiketka, nakleyka yarating.
6. CorelDraw dasturini barcha funktsiya va imkoniyatlaridan foydalanib reklama shakllarini yoki ma`lumot afishalari, plakat, flaer, posterlarni yarating.

3.4. Электрон видеодарслардан фойдаланиш самарадорлиги

Айтиб ўтилганидек, таълим муассасаларининг энг зарур ва мураккаб муаммоларидан бири – ўқитишда турли услубларнинг самарадорлигини, хусусан назорат услубининг самарадорлигини баҳолашдир. Бу муаммо, аввало, самарадорлик ўлчанадиган мезонларнинг ишлаб чиқиши билан боғлиқ. Бу биринчидан объектив, яъни талаб қилинаётган билим ёки тушунчани бир қийматли ва турли кишилар томонидан баҳсли баҳолашга йўл қўймайдиган тарзда бўлиши керак. Иккинчидан адекват, яъни белгиланган билимни баҳолашга лойиқ бўлиши керак. Ниҳоят, мезонлар тўплами текширилатган жараён ёки воқеликни мавжуд барча тавсифлари бўйича тўла қамраб олиши керак.

Қуйида биз билим, малака ва кўникмаларни назорат қилишнинг у ёки бу услубининг самарадорлигини хусусий мезонлари сифатида фойдаланиш мумкин бўлган тавсифлар тўпламини келтирамыз.

Ўқув фаолиятининг электрон назорат жараёни натижаларнинг самарадорлиги мезонларини ишлаб чиқишни, бу жараён ва унинг назорати функциялари мавжудлигидан келиб чиққан ҳолда амалга оширилади

Талабаларнинг билим, малака ва кўникмаларини назорат қилишнинг турли тизимларини ҳар томонлама баҳоловчи сифат ва сон кўрсаткичлари тўпламини кўриб чиқамиз:

Талабалар билим даражасини аниқлашнинг 5та кўрсаткичи мавжуд:

- фарқлаш- аввал ўзлаштирилган ахборотни такрорлаганда объектлар, воқеликлар, жараёнлар, хоссаларни таний олиш;
- эслаб қолиш – олинган ахборотни репродуктив амалга ошириш;
- тушуниш;
- мустақил фаолият-ўқув жараёнида олинган ахборотни қўллай олиш;
- олиб ўтиш- олинган ахборотни, ностандарт топшириқларни ечиш учун ижодий ёндошув.

____-жадвал. Электрон назорат жараёни натижалар

№	Назорат функциялари	Назоратнинг самарадорлик мезонлари	Назарий функцияларининг мазмуни
1	Ўргатувчи	Ўргатиш даражаси Кўникмани ривожлантириш	Билимлар, малака ва кўникмалар ҳолатини текшириш жараёнида ўқув материални такрорлаш ва мустақамлаш, билимларни умумлаштириш ва тизимга солиш, ўқитувчининг талабалар ғояларининг асосий саволларига қарата олиши.
2	Тарбияловчи	Психологик шароит Қизиқиш даражаси	Талабаларни кейинги ўқув ишларига мослаштириш, уларнинг билимларини чуқурлаштиришга хизмат қилади. Ўқитувчи талабанинг ишини баҳолаш экан, нафақат унинг билим, кўникма ва малакаларини ўргангани, балки, уни ўқув ишларига йўналтиради.
3	Текширувчи	Билимларни назорат қилишга вақт сарфлаш Ўқитувчининг назорат натижаларини қайта ишлашга кетган вақти	Ҳар бир талабанинг ўзлаштириши ҳақида, унинг ўқув ишларидаги ютуқ ва камчиликлари ҳақида ўқитувчининг фикр билдириши ўқитишнинг натижаларини

			тизимли, аниқ белгиланишида намоён бўлади
4	Ривожлан-тирувчи	Талабанинг мантиқий фикрлашининг ривожланиши	Назорат жараёнида нутқ, хотира, диққат, фикрлаш, тасаввур ва эътиқодни ўстиришни назарда тутади
5	Тўғриловчи	Ўқитишнинг бориши ҳақидаги статистик ахборотни бошқариш ўзлаштиришнинг бориши ҳақида. Ўқитувчининг талабани назорат қилиши	Ўқитувчининг талабалар билан тесқари алоқасини таъминлайди. Бу эса ўқитиш методикасига тузатишлар киритиш, мавзунинг турли саволларига ўқув вақтини қандайдир қисмини тақсимлаш учун зарур.

Мураккаб ва катта ҳажмли мавзулар тугагач, маъруза машғулотлари доирасида «кўргазмали» тест ўтказиш мақсадга мувофиқдир. У 30-45 минутга мўлжалланган бўлади. Бундай йўл тутиш, қуйидаги мақсадларга эришишни назарда тутади:

- талабани жорий (яқуний) назоратга психологик тайёрлаш;
- компьютерда тест олишнинг самарадорлигини намоёниш этиш;
- замонавий ахборот технологияларига қизиқиш уйғотиш, ишончни ўстириш;
- тайёргарлик даражасига жамоавий назоратни ўрнатиш;
- талабалар томонидан мавзунинг ўзлаштирилганлик даражасини баҳолаш.

Шуни ҳам таъкидлаш лозимки, тест ўтказиш назарий материални ўрганишга белгиланган вақт ҳисобидан эмас, янги ахборот технологияларидан фойдаланиш эвазига иқтисод қилиб қолинган вақт ҳисобидан ўтказиш мақсадга мувофиқ.

Билимларни ўзлаштиришнинг электрон назорати ўқитиш жараёнининг ажралмас қисмини ташкил этади. Анъанавий тизимда у аудиторияда назорат ишлари, коллоквиумлар, синов ва имтиҳонлар кўринишида намоён бўлади.

3.5. Яратилган мультимедиали видеодарс ишланмаларини яратиш борасида тавсиялар

1. Автоматлашган тизимда ишлаш самарадорлигини ошириш учун асосий функцияларнинг моҳиятини ҳамда қўлланишини лўнда, иллюстрацион тушунтиришга хизмат қилувчи мультимедиали ишланмалар яратилиши зарур.

2. Видеодарс ишланма жараёни куйидаги босқичлардан иборат бўлиши мақсадга мувофиқ:

- Тайёрланадиган фильмлар мундарижасини (мавзусини) тузиб чиқиш ва ҳар бир мавзу бўйича сценарий матнини тайёрлаш.

- Ҳар бир матн бўйича тасвир ва видеолавҳаларни танлаш ва етишмаган материалларни яратиш.

- Матнларнинг суҳандон томонидан ифодали ўқилишини таъминлаш ва овозни таҳрирлаш.

- Видео ахборотларни ишлашга мўлжалланган таҳрирлагичда материалларни ночизикли монтаж қилиш, видео ва аудио ахборотларни ўзаро мослаш.

3. Ўқув фильмини яратишда қуйидаги мутахассисларнинг иштироки талаб этилади:

- Малакали педагог-услубчи. Унинг вазифасига фанни танлаш, қийин ўзлаштириладиган мавзуларни аниқлаш, сценарийчи мутахассис билан биргаликда мавзулар бўйича фильм сценарийсини яратишда қатнашиш, кейинчалик суҳандон ўқиши учун фильм матнини тайёрлаш)

- Сценарийчи мутахассис. Фильмлар сценарийсини тузишда қатнашади.

- Дастурчи-дизайнер. Видеолавҳага қўшиладиган тасвирларни қайта ишлаш, кириш экрани ва маҳсулотни қадоклаш учун безакларни яратишни амалга оширади.

- Дастурчи. Видео ахборотларни қайта ишлаш бўйича ночизикли монтаж қилиш дастурий воситасида ишлаб видеофильмларни яратиш, овоз таҳрирлаш дастурларида ишлаб видеолавҳа учун шарҳни ўқиган суҳандон овозини қайта ишлаш унинг зиммасида бўлади.

- Суҳандон. Фильм учун овоз беради.

4. Ўқув фильм видеолавҳа ва унга берилган шарҳдан ташқари фон мусиқасига эга бўлиши мақсадга мувофиқ. Одатда фондаги мусиқа алоҳида аудио файл бўлади. Уни фильмга қўшганда мавжуд (100%) баландлигини 10 фоизгача (мусиқа суръатини ҳисобга олган ҳолда) пасайтириш лозим.

5. Видеолавҳалар PAL ёки SECAM стандартида, экран томонлари мутаносиблиги 16:9 ва ўлчамлари 720×576 пикселларда ҳамда сонияда 30 кадр частота билан тайёрланиши лозим. Суҳандон овози 44 кГц дан кам бўлмаган ва стерео режимда тайёрланиши керак. Видеолавҳалар ва овоз ҳажмини камайтириш мақсадида зичловчи компрессордан (кодекдан) фойдаланилади.

Масалан, видео учун DivX, овоз учун эса PCM зичловчилар қўлланади.

6. Ўргатувчи мультимедиали ишланма яратишда фойдаланувчи инструментал дастурлардан: Camtasia Studio (видео ва овозни ёзиш ва таҳрирлаш), Macromedia Flash (видеолавҳаларни бошқариш), HTML (Web браузерда фильмларни намойиш этиш) ўзаро боғлиқликда фойдаланиш тавсия этилади.

4-bob. Hayot faoliyati xavfsizligi

8.1. Operatorning ish maromi va mehnat sharoitini yaxshilash chora-tadbirlari.

Ma'lumki kundalik hayotimizni shahsiy kompyutersiz tasavvur qilish qiyin. Shahsiy kompyuterlar hozirgi kunda hayotimizning barcha tarmoqlariga kirib kelgan va muvaffaqiyatli qo'llanilmoqda. Ammo har bir qurilmadan foydalanishda havfsizlik talablariga rioya qilish bu hayot talabi. Shahsiy kompyuterlardan foydalanishda ham havfsizlik qoidalariga rioya qilish bu kishi organizmini turli havfli omillardan zarar topishi yoki jarohatlanishini oldini oladi. Eng avvalo kompyuterlardan foydalanishda ular uchun sanitariya va gigiena talablariga mos holda bino tanlash va ularni yongin havfsizligi vositalari, birinchi tibbiy yordam qutichalari bilan jihozlash maqsadga muvofiqdir. O'zbekiston Respublikasi Mehnat va aholini ijtimoiy himoya hamda Sog'liqni saqlash vazirliklari tomonidan belgilangan talablar asosida, kompyuterlardan professional foydalanuvchilar ishga kirishdan oldin va davriy ravishda meditsina ko'riklaridan o'tishlari shart. Homilador va emizikli farzandi bor ayollar uchun kompyuterda ishlash zararli. Ish o'rinini to'g'ri tashkil qilish, kishilarni turli kasbiy kasllanishlarga yo'liqishini oldini olishda asosiy omil bo'lib hisoblanadi. Shunday qilib, ishlab chiqarishda havfsiz va zararsiz mehnat sharoitini yaratish, har bir rahbar va mas'ul hodimning vazifasi bo'lib, bunda nafaqat kishilarga sog'lom ish muhiti yaratiladi, balki ishlab chiqarishda samaradorlikni oshishiga ham olib keladi. Zamonaviy avtomatlashtirilgan ishlab chiqarishda inson operatorning psixologiya va fiziologiyasi asosiy rolni egallaydi. Ishlab chiqarishda mehnat sharoitini yaxshilash va ilmiy asosda aniqlash, mehnatni to'g'ri ishlash maromini ta'minlash, mehnat tartibi va dam olishni tashkil qilish zarur.

Kompyuter bilan ishlash vaqtida inson quyidagi faktorlardan charchaydi:

- Ekranni yorug'ligi;
- Kontrast va fon o'rtasidagi aniqligi;
- Kompyuterda ishlash paytidagi issiqlikdan nurlanishi;
- Kompyuterda nurlanishning insonga ta'siri;
- Kompyuter buzug'ligi.

Display bilan ishlaydigan EHM operatorlarida asosan, bosh og'rishi, bel, elka, orqa og'rishi, ko'z charchashi kuzatiladi.

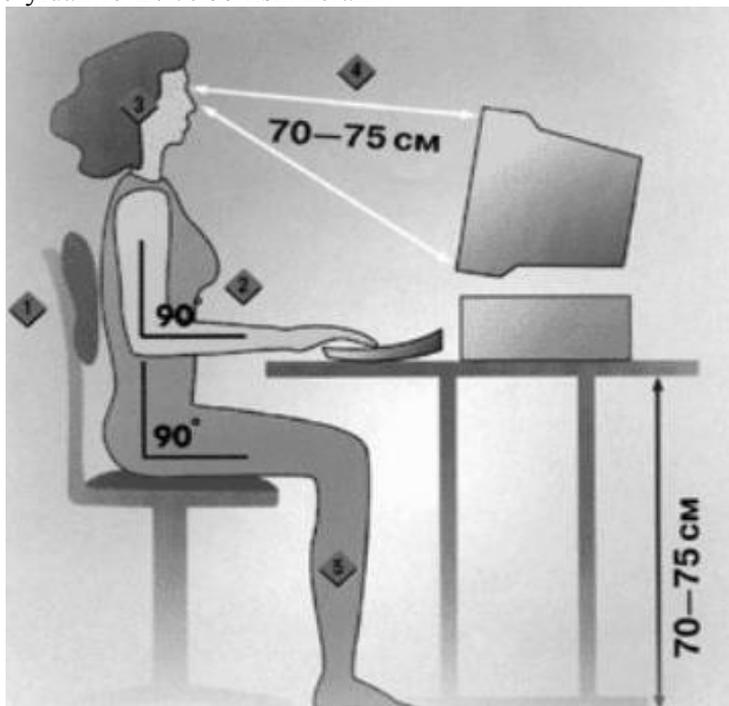
Mehnat sharoitini yaxshilash chora-tadbirlari.

Mehnat sharoitini yaxshilash maqsadida tashkiliy, gigienik, texnikaviy chora-tadbirlar ishlab chiqiladi va ishchi-hizmatchilar orasida mehnat gigienasi norma, qoidalariga rioya etish bo'yicha tashviqot ishlari olib boriladi.

Ishlab chiqarish sanitariyasi sanitariya-tehnologik, tashkiliy tadbirlarni ifodalaydi va ishlab chiqarishda sog'lom mehnat sharoitlarini ta'minlaydi. SHu maqsadda ishchi-hizmatchilarning salomatligiga ta'sir qiluvchi texnologik jarayon va uskunalardagi kamchiliklarni yo'qotish yo'llarini ishlab chiqardi. Buning uchun sanoat korxonalarida texnika taraqqiyoti yutuqlaridan unumli foydalanishni, jarayonlarni olisdan boshqarish va ishchilarni zararli muhitda ishlashlarining oldini olishni, uskunalarini, qurilmalarni ochiq maydonda joylashtirishni, havo tarkibini tekshirib turishni, qo'l mehnatini talab qiladigan ishlarda imkoni boricha mehanizatsiya vositalari va zamonaviy uskunalarini qo'llashni, himoya vositalaridan foydalanishni zarur deb hisoblaydi. Ishlab chiqarishda havfsizlikni ta'minlashda ergonomikaning ham ahamiyati katta. Ergonomikada insonning mehnat faoliyati jarayonida qulay, havfsiz sharoitlarni yaratishga, mehnat unumdorligini oshirishga bog'liq bo'lgan imkoniyatlar o'rganiladi. Bajarilayotgan turli jarayonlar va unga bog'liq bo'lgan uskuna, qurilmalar doirasida ahborotni etkazuvchi-ko'rsatuvchi moslama-mashina modeli bo'lsa, operator murakkab tizimda bo'lsa ham, boshqarish ishlarini amalga oshiradi. Bu vazifani bajarish uchun shunday ahborot modeli yaratilishi kerakki, bu model o'z vaktida mashinaga taalluqli ta'rifni berishi, natijada operator toliqmasdan, fikrlab va e'tibor bilan ahborotni hatosiz qabul qilib qayta ishlashi lozim. Murakkab hisoblangan vazifani echish operatorning havfsizligiga, aniq sifatli ishlashiga, mehnat unumdorligiga, shuningdek insonning psihofiziologik imkoniyatlarini ahborot modeliga mos bo'lishiga bog'liqdir. Biofizik moslik operatorning ish qobiliyatini, normadagi fiziologik holatini ta'minlaydigan atrof-muhitning yaratilishini ifodalaydi. Insonning kuchi va energetik qobiliyati ma'lum chegaraga ega. SHuning uchun ish jarayonida boshqarish tizimida charchash maksadga muvofiq bo'lmagan okibatga olib kelishi mumkin. Energetik moslik esa operatorning optimal imkoniyatlari asosida talab qilinadigan kuch, sarflanadigan kuch, harakatning aniqligi va tezligi bilan mashinani boshqarilishidagi kelishuvni ifodalaydi. Fazoviy-antropometrik moslik inson tanasi o'lchami, tashqi fazoning ta'sirli imkoniyatlari, ish jarayonida operatorning vaziyati, gavdaning turishi hisobga olinishini ifodalaydi. Vazifaning to'g'ri hal qilinishida ish joyi hajmi, operator harakatlanadigan masofa, balandlik, boshqaruv pultigacha bo'lgan oraliq va boshqa ko'rsatkichlar aniqlanadi. Bulardan tashqari insonning psihik faoliyati ham muhim o'rin tutadi. Insonning

qobiliyati, samarali mehnat faoliyati uning psihik kuchlanish darajasiga bog'liq. Operator uchun normal sharoitdagi his-tuyg'u va mehnat qilishi uchun ruhiy kuchlanish darajasi 40-60% dan oshmasligi ko'zda tutiladi, aks holda bu uning ish qobiliyatining pasayishiga olib keladi. Mehnat sharoitini yaxshilash chora-tadbirlar orasida eng asosiysi ishchining ish holati va ish maromidir.

Operatorning ish maromi. Displeylar bilan ishlaydigan operatorni ish maromini yo'lga ko'yish mehnat havfsizligini va charchashni kamaytirishni oldini oladi. Ish kuni mobaynida ishchining ishlash qobiliyati birdan o'zining eng katta qiymatiga erisha olmaydi. Operatorning displey bilan ishlaganda ish maromi har 2 soatda yarim soat dam olishi yoki 1 soatda 15 minut dam olib turishi lozim. Bu qisqa-qisqa dam olish ish qobiliyatini yaxshilash va charchashni oldini oladi. Bundan tashqari, operator va mashina o'rtasidagi masofa, shu masofaga binoan ekrandagi yozuvlarni kattaligi, ekran yorqinligi ham shular jumlasidandir. Ko'z va ekran oraligi 60-80 sm, kattaligi esa 3-4 mm, optimal kenglik va balandlik 3:4, belgi orasidagi masofa esa uning bo'yidan 15-20 % bo'lishi kerak.

Operatorning kompyuterda ishlash paytidagi talab.

a **b**
Kompyuterda ishlaganda umurtqa pog'onasini to'g'ri (a) va noto'g'ri (b) holati.

8.2. Kompyuter xonalarida ishlash va kompyuterdan foydalaniish qoidalari

Xisoblash texnikasi quрилmalari bilan tugри муносабатда булиш ва фойдаланишда кулай ва хавфсиз усулларини куллаш учун хавфсизлик техникаси, меҳнат гигиенаси ва санитарияси талабларини моҳиятини тушунтириш. Меҳнат интизоми, хавфсизлик техникаси, жараёнида учраши мумкин булган кулгилсиз холатлар ва улар таъсиридан сакланиш усуллари билан таништириш.

Иш бошлашдан олдин, иш даврида ва иш тамом булгандан кейинги талаблар билан таништириш ва ургатиш, ҳамда уни ташкил килиш тартибини ургатишдан иборат. Ҳимоя кийимлари,

химоя воситаларидан фойдаланиш ва уларнинг ахамиятини тушинтириш. Ишни бажаришнинг хавфсиз усуллари ва воситаларидан фойдаланиш коидалари ва ходимларни бурч ва вазифалари, мажбуриятлари, бундан ташари хавфли холат руй берганда кандай харакат килиш тартиби билан таништириш. Тушунтириш ишларини утказган инженер-техник ходимлар исми фамилияси махсус журналга ёзиб борилади. Иш жойлари хонаси турли огохлантирувчи белгилар билан жихозланган булиши керак.

Масалан: хисоблаш техникаси курилмаларини ишлатилаётганда хаво айланадиган туйникларини тусиб ёки ёпиб куйманг.

- курилма ва аппаратлар суюклик куйманг ва тукилишига йул куйманг;
- чанг, намлик, куёш нури тушишидан эхтиёт килинг;
- магнит жисмларни якинлаштирманг;
- электр манбага уловчи кабелларни оёк остида, стол ва стул остида колдирманг;
- приборларни тугридан-тугри улаш ёки узиш мумкин эмас, кетма-кетлик улаш ва узиш

коидаларига риоя килинг ва хоказолар.

Хисоблаш техникасида тугри ва аник маълумот олиш учун дискетларни эхтиёт килиш буйича куй

- идаги огохлантирувчи белгилар билан жихозлаш зарур;
- магнитли катламга кул тегизманг;
- дискетни магнтли жисмга якинлаштирманг;
- дискетни 10-60⁰С хароратли мухитда сакланг;
- химояловчи тусикни беҳуда силжитманг;
- дискетни дискаводга эхтиёткорлик билан белгиланган талаби буйича жойлаштиринг;
- дискетни турли механик ва ташки таъсирдан сакланг.

Хавфсизлик техникаси юзасидан тушунтириш утказилганлиги хакида маълумот.

№	Ходимнинг исми ва шарифи	Инструктаж курсатмадан зилган сана	ёки утка-	Курсатма ёки инс-труктажни кискача мазмуни	Имзо
1	2	3		4	5

Xulosa

Xulosa қилиб шуни айтиш мумкинки, ҳозирги замон тизимининг зиддиятларидан бири - бу билимларнинг жадал суръатлар билан ортиши ва индивид томонидан уларни ўзлаштириш имкониятининг чекланганлигидир. Бу зиддият педагогик назариядаги «шахснинг ҳар томонлама ривожланиши» мутлоқ идеалидан воз кечиш ва янги идеал - инсоннинг ўзлигини максимал даражада намоён этиш ёки «мустақил билим олиб камол топиши» идеалини қабул қилишни тақозо этади.

О`қув машг`улотларини ташкил этишда видеодарс ишланмалари бо`йича mavjud manbalar tahlilini amalga oshirish;

Zamonaviy dars mashg`ulotlarida mustaqil ta`limni tashkil etish

shshakllari bo`yicha manbalarni tahlil qilish;

Amaliy mashg`ulotlarni tashkil etishning shakllari bo`yicha tadqiqot

olib borish;

Videodars ishlanmalarini yaratish tizimlari, ularni imkoniyatlari va videodars ishlanmalarini yaratish bo`yicha talablarni ishlab chiqish;

Videodars ishlanmalarini yaratish dasturiy vositalari va

imkoniyatlarini ochib berish;

Tasvirlarni ishlash fanidan namunaviy videodars ishlanmalarini

yaratish bosqichlarini asoslash va tahlil qilish;

Tasvirlarni ishlash fani bo`yicha amaliy mashg`ulot darslari uchun videodars ishlanmalari ishlab chiqish

YAratilgan videodars mahsulotidan foydalanish yo`riqnomasini ishlab

chiqish;

Tasvirlarni ishlash fanining amaliy mashg`ulotlari mavzulari va uning

mazmunini ochib berish;

Amaliy mashg`ulot darsida yaratilgan mahsulotni qo`llash va olingan
natijalar tahlili amalga oshirish;

Hayot faoliyati xavfsizligi bo`yicha videodars ishlanmalari va ular asosida amaliy mashg`ulot dars
ssenariylarini ishlab chiqishda kompyuterdan foydalanish qoidalari va talabalarini ishlab chiqish;

SHuningdek, bajarilgan tadqiqot ishi bo`yicha xulosa va takliflarni ishlab chiqish hamda bitiruv
malakaviy ishini bajarish davomida foydalanilgan adabiyotlar ro`yxatini shakllantirish talab etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati

1. Uzbekiston Respublikasi «Ta`lim tugrisida»gi konuni, 1997 y.
2. Karimov И.А. Ўзбекистон buyuk kelajak sari.—Toshkent:«Ўзбекистон», 1998.—528b.
3. Barkamol avlod — Ўзбекистон tarakkiyotining poydevori.(Ўзбекистон Respublikasining «Ta`lim Tўg`risida» va «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi tўg`risida»gi konunlar).—T.: «Шарқ», 1998.—64 b.
4. Paxmonkulova С. И. ИБМ РС shaxsiy kompyuterida ishlash.—Toshkent, 1998. —224 b.
5. Barkamol avlod - Ўзбекистон tarakkiyotining poydevori. (Ўзбекистон Respublikasining «Ta`lim tўg`risida» va «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to`g`risida»gi konunlar).-T.: «Шарқ», 1998.-64 b.
6. Uzbekiston Oliy va urta maxsus ta`lim vazirligi. Uzbekiston Respublikasi xalk ta`limi vazirligi, Uzbekiston Respublikasi Davlat matbuot kumitasi tomonidan yaratilgan «Yzluksiz ta`lim tizimi uchun ukuv adabiyotlarining yangi avlodini yaratish» konsepsiyasi.
7. Ахборотлаштириш тўг`рисиди: Ўзбекистон Республикасининг Қонуни. 2003 йил 11 дек. //Халқ сўзи. – 2004. – 11 февр.
8. 2. Ахборот-кутубхона фаолияти тўг`рисиди: Ўзбекистон Республикасининг Қонуни. 2011 йил 13 апр. //Халқ сўзи. – 2011. – 13 апр.
9. “Компьютерлаштиришни янада ривожлантириш ва ахборот-
10. коммуникация технологияларини жорий этиш чора-тадбирлари тўг`рисиди:
11. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг Қарори. 2002 йил 6 июнь
12. //Тошкент оқшоми. – 2002. – 10 июнь.
13. 4. Республика аҳолисини ахборот-кутубхона билан таъминлашни ташкил
14. этиш тўг`рисиди: Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПҚ–381 Қарори.
15. 2006 йил 20 июнь //Маърифат. – 2006. – 21 июнь.
16. 5. “2011-2015 йилларда ахборот коммуникацион технологиялари асосида
17. ахборот-кутубхона ва аборот ресурслар билан хизмат кўрсатишни
18. такомиллаштириш чора тадбирлари тўг`рисиди»ги Ўзбекистон Республикаси
19. Президентининг Қарори. 2011 йил 23 февр. ПҚ -1487.
20. 6. Каримов И. А. "Инкирозга қарши чоралар дастурларининг самарадорлиги
21. ва инкироздан кейинги ривожланишнинг устувор йўналишлари (Ўзбекистон
22. мисолида)": мавзуидаги халқаро илмий-амалий конференция
23. иштирокчиларига : Табрик / И. А. Каримов // Muhofaza : Ижтимоий-сиёсий,
24. илмий-амалий журнал. - Ташкент : Yoshlar matbuoti. - 2010. - № 4. - Б. 2-3
25. (Шифр М640606/2010/4).
26. Дарслик ва ўқув қўлланмалар:
27. 7. Шрайберг Я. Л. Электронные библиотеки России: программная
28. стратегия и проектная тактика //Научные и технические библиотеки. - 2001. -
29. № 2.- С. 69-75.
30. 8. Воройский Ф. С. Основы проектирования автоматизированных
31. библиотечно-информационных систем. - М: ФИЗМАТЛИТ, 2002. – 384 с. -
32. Предм. указ.: с. 368-376. 81
33. 9. Бродовский А. И. Система автоматизации библиотек ИРБИС; итоги
34. развития за год/ А.И. Бродовский, С.М. Дунаевская //Научные и технические
35. библиотеки. (НТБ)..- 2002. - №2 - С. 17-21 (Шифр Ж-448/2002/2).
36. 10. Антопольский А. Б. Лингвистическое обеспечение электронных
37. библиотек. - М.: Информрегистр, 2003. - 302 с.
38. Илмий журналлардаги мақолалар:
39. 11. Хундибаев А.М., Эшкабилов Р.Л. “Мультимедиа электрон ресурслари
40. яратиш технологиялари”// “Электрон кутубхона тармоқларида илмий-
41. таълимий ахборотларни яратиш ва улардан фойдаланиш технологиялари”
42. тўплами, Т.: E-Line-Press, 2013 – 69-80 с..
43. 12. Хундибаев А.М., Мухаммедиева Д. Ўқув фильмлари яратиш
44. технологияси //“ICTNews” журнали №1-2013, 34-35 с.
45. 13. Хундибаев А.М. Elektron resurs: Madaniy meros va qadriyatlarga
46. bag`ishlangan multimedia mahsulotlari //“Kutubxona.uz” jurnali №4-2010, 15-19
47. b.
48. 14. Хундибаев А.М. Қандай электрон дарслик керак? //“Maktab va Hayot”

49. илмий-методик журнали №3-2012, 12-13 с.
50. 15. Каримов У. Ахборот-кутубхона, ахборот-ресурс марказлари ва
51. кутубхоналар учун дастурий таъминот: Корпоратив ахборот-ресурс
52. марказларининг автоматлаштирилган тизими (KARMAТ-M) //Электрон
53. кутубхона тармоқларида илмий-техникавий, илмий-таълимий ахборотлар
54. яратиш ва улардан фойдаланиш: Тўплам. – Т.: Алишер Навоий номидаги
55. Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009. - Б. 32-39.
56. 16. Каримов У. Электрон библиографик ресурслар яратиш технологияси ва
57. манбалари: Монография. - Т.: Фан, 2006. - 193 б.
58. 17. Каримов У. ва бошқ. Автоматлаштирилган кутубхона: Ўқув қўлланма
59. /У.Каримов, М.А. Раҳматуллаев, А.О. Умаров, А.Ш. Муҳаммадиев. - Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2003. -266 б.
60. Karimov U. va boshq. Korporativ-axborot-resurs markazlarining
61. avtomatlashtirilgan tizimi (KARMAТ): Uslubiy qo`llanma /U. Karimov, M.A.
62. Rahmatullayev, A.Sh. Muhammadiyev, J. Atajanov, M.P. Savochkin. – Т.:
63. Toshkent davlat yuridik institut nashriyoti, 2009. - 79 b.
64. Каримов У. ва бошқ. Корпоратив ахборот-ресурс марказларининг
65. автоматлаштирилган тизими (KARMAТ): Услубий қўлл. / У. Каримов, М.А.
66. Раҳматуллаев, А.Ш. Муҳаммадиев, Ж. Атажанов. - Т.: Алишер Навоий
67. номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2008. - 35 б.
68. 54. Ражабов Э. Э. Китобхонларга масофадан хизмат кўрсатишда
69. фойдаланишни ўргатувчи мультимедиали қўлланма яратиш: битирув
70. малакавий иш / Абдулла Қодирий номидаги Тошкент Давлат Маданият
71. институти.-Тошкент, 2011.-60 б.
72. 55. ГОСТ 7.83-2001. «Электронные издания. Основные виды и выходные
73. сведения.»
74. 56. Морозов М. Н. По материалам лаборатории систем мультимедиа
75. МаpГТУ <http://www.mmlab.ru>
76. 57. Якушин А.В Компьютерные сети. Интернет и мультимедиа технологии.
77. Лекционный курс. http://www.tspu.tula.ru/ivt/umr/kseti/html_doc/index.htm
78. 58. Симанов А. Мультимедиа в Интернет.
79. <http://club.onego.ru/sittings/multimedia>
80. 59. Сайт компании разработчика Camtasia Studio <http://techsmith.com>
81. 60. Попов Е. Знакомимся с программой Camtasia Studio
82. http://www.ruseller.com/les_camtasia_studio_3.php.
83. Multimediyno`e texnologii «Kompyuter Press», mart 1999 g.
84. Интернетдан olish mumkin b`y`lgan saytlar r`yxati: www.ziyonet.uz, www.referat.ru,
vlibrary.freenet.uz, www.intuit.ru, bankreferatov.ru, www.izone.com.ua, www.osp.ru, www.w3.org,
www.borland.com, www.intuit.ru, www.javascript.ru

**O`ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIV VA O`RTA MAXSUS TA`LIM VAZIRLIGI**

NAMANGAN MUHANDISLIK-PEDAGOGIKA INSTITUTI

Kasb ta`limi fakulteti

Fakultet dekani

_____
“ _____ ” _____ 2016 y.

Himoyaga ruxsat etilsin:
Kasb ta`limi (Informatika va AT)

kafedrasi kafedrasi mudiri

_____
“ _____ ” _____ 2016 y.

Bakalavr darajasini olish uchun

BITIRUV MALAKAVIY ISHI

MAVZU: _____
_____
_____
_____

Bitiruv malakaviy ishini bajardi:

5111000 - Kasb ta`limi
(Informatika va AT) ta`lim
yo`nalishining 4 kurs talabasi

_____

Bitiruv malakaviy ishi rahbari:

_____

«TASDIQLAYMAN»

Kasb ta'limi fakulteti dekani

_____ prof. B.J.Mahmudov

“ _____ ” _____ 2016 y.

NAMANGAN MUHANDISLIK-PEDAGOGIKA INSTITUTI

Bakalavrlar uchun bitiruv malakaviy ishiga

TOPSHIRIQ

Kasb ta'limi fakulteti *Kasb ta'limi (Informatika va AT)* yo`nalishi bo`yicha

Kasb ta'limi (Informatika va AT) kafedrasida bitiruvchi

Usmonov Sirojiddin Junaydullo o`g`li ning

(talabaning ismi va familiyasi)

Bitiruv malakaviy ishi mavzusi *Tasvirlarni ishlash fanidan namunaviy videodars ishlanmalari va ular asosida amaliy mashg`ulot dars ssenariylarini ishlab chiqish* _____

Ish raxbari _____ t.f.n., dos. B.Jamalov
(ilmiy darajasi, unvoni, ismi va familiyasi)

Rektorning ish mavzusi va rahbarni biriktirish haqidagi buyrug`i
№ _____ « _____ » _____ 2016 yil

Bitiruv malakaviy ishini topshirish muddati “ _____ ” _____ 2016 y.

1. Bitiruv malakaviy ishini bajarish uchun boshlang`ich ma`lumotlar

Tasvirlarni ishlash fani bo`yicha asosiy tushuncha va ma`lumotlar

O`quv mashg`ulotlarini tashkil etishda videodars ishlanmalaridan foydalanish yutuqlari

Videodars ishlanmalarini yaratish tizimlariga oid boshlang`ich ma`lumotlar

Kompyuter dasturiy vositalari, operasion tizimlar va texnik ta`minot

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar, metodlar va strategiyalar

2. Tushuntiruv yozuvlarining tarkibi 10-15 ming so`z xajmida qo`lyozma tarzida:

1-bob. O`quv mashg`ulotlarini tashkil etishda videodars ishlanmalari bo`yicha mavjud manbalar tahlili

2-bob. Videodars ishlanmalarini yaratish tizimlari, ularni imkoniyatlari va videodars ishlanmalarini yaratish bo`yicha talablar

3-bob. Tasvirlarni ishlash fani bo`yicha amaliy mashg`ulot darslari uchun videodars ishlanmalari ishlab chiqish

Hayot faoliyati xavfsizligi

Xulosa

3. CHizma ishlari tarkibi (ko`rgazmali chizma materiallar)

1. Fanning amaliy mashg`ulotlariga oid taqdimotlar

2. Videodars ishlanmalari imkoniyatlari va ularni qo`llashga oid taqdimotlar

3. Amaliy mashg`ulot uchun yaratilgan multimediali videodars ishlanmalari

4. Bitiruv malakaviy ishi bo'yicha maslahatlar.

T/r	Bo'lim mavzusi	Maslaxatchi o'qituvchilarning F.I.SH	Topshiriq berildi		Topshiriq bajarildi	
			sana	imzo	sana	Imzo

5. Bitiruv malakaviy ishini bajarish rejasi (rahbar rejalashtiradi)

T/r	Bitiruv malakaviy ishi bosqichlarining nomi	Bajarish muddati	Tekshiruvdan o'tgan muddati
1.	<i>Kirish</i>	24.02.2015	
2.	<i>1-bob. O'quv mashg'ulotlarini tashkil etishda videodars ishlanmalari bo'yicha mavjud manbalar tahlili</i>	18.03.2015	
3.	<i>2-bob. Videodars ishlanmalarini yaratish tizimlari, ularni imkoniyatlari va videodars ishlanmalarini yaratish bo'yicha talablar</i>	26.04.2015	
4.	<i>3-bob. Tasvirlarni ishlash fani bo'yicha amaliy mashg'ulot darslari uchun videodars ishlanmalari ishlab chiqish</i>	4.05.2015	
5.	<i>Hayot faoliyati xavfsizligi</i>	18.05.2015	
6.	<i>Xulosa</i>	29.05.2015	
7.	<i>Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati</i>	3.06.2015	

Bitiruv malakaviy ishi rahbari _____
(familiyasi, ismi, sharifi) (imzo)

Topshiriqni bajarishga oldim _____
(talabning familiya, ismi, sharifi) (imzo)

Topshiriq bajarilgan sana “ ____ ” _____ 2016 y.

Kafedra mudiri _____ dos. O.O.Jakbarov

Mavzu. Tasvirlarni ishlash fanidan namunaviy videodars ishlanmalari va ular asosida amaliy mashg`ulot dars ssenariylarini ishlab chiqish

Аннотация

Ушбу битирув малакавий ишида “Тасвирларни ишлаш” фанидан намунавий видеодарс ишланмалари ва улар асосида амалий машғулот дарс сценарийларини ишлаб чиқиш амалга оширилади. Яратилган маҳсулотдан олий таълим муассасаларида, касб-ҳунар коллежларининг шу таълим йўналишларида амалий машғулотлардан фойдаланиш тавсия этилади.

Аннотация

Annotation